

MODRA PTICA LETO VIII

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 6. ŠTEVILKE

MAJ

Miško Kranjec: Domača pesem

Janko Lavrin: Kritiki in umetniki

Peter Donat: Londonske meditacije

Razno

DOMAČA PESEM

MIŠKO KRANJEC

Kadar potujem, se vselej ustavim v malem provincijskem mestecu P... pri svojem nekoliko let poznanem prijatelju in daljnem sorodniku, in to vsaj za dva ali tri dni.

Ljubim ta naša provincijska mesta, ki imajo vsega samo nekaj tisoč prebivalcev. Na teh ljudeh leži pečat stare pomembnosti in samozvesti: še danes govorijo nemški in so ponosni na to. Imajo svoje navade, ki jih drugod ne dobiš. In morda je njihovo meščanstvo pristnejše, kakor meščanstvo vseh Ljubljancev. Za večino njih nikdar ne veš, s čim se bavijo. Njih življenje je skrivnostno, kakor so skrivnostne te ozke, vijugaste ulice s starimi hišami, z baročnimi pročelji. Dve cerkvi med hišami, kjer se ob nedeljah zbirajo ljudje kakor pred vaško cerkvijo, dve kinogledišči, dve kavarni, da si človek lahko vedno prebere; vsaka druga hiša ima gostilno, tisto prijetno na pol kmečko gostilno, kjer vedno diši po močnem guljažu in kisli juhi, in kjer ti postrežejo z najboljšimi štajerskimi, ali pa z dolenjskimi vini, ter gospodar neredko prisede k tebi, da bi te zapletel v razgovor. Drugače pa je tudi vedno velik, svet pokoj, kakršnega najdeš samo na vasi ob deževnem nedeljskem popoldnevu. Morda me žene v te kraje nemajhna želja po pustolovščinah, ki si jih vsak človek kdaj pa kdaj zaželi, in veruje, da bo pustolovščine doživel samo v takem majhnem provincijskem mestu. Zakaj, če kje na svetu, mora biti življenje v takem mestu strašno, želje teh ljudi neznansko velike, nagnjenja k pustolovščinam naravnost izzivalna. V pogledih vseh teh ljudi vidim veliko željo po še večji ljubezni, ali vsaj ljubezenski pustolovščini. Prave ljubezni naposled, razen kakšnega mladega dekleta, ki veruje v veliko življenje, ter je nagnjeno k pobegom, si ne bo nihče privoščil, ko je že na kakršenkoli način navezan na domačijo, na dolgotrajne navade na mir, na deco in na vse pritekline lagodnega zakonskega življenja. Težko pa je dobiti zakonca, ki ga ne bi vzmikale majhne ljubezenske pustolovščine, ki še edino morejo vsaj malo dvigniti enolično, zdolgočaseno življenje.

V mestecu P... se ustavim vselej nazadnje, ko se že vračam, kakor bi tu hotel poslednjikrat poizkusiti svojo srečo. Morda se bo pa nekoč vendarle zgodilo —!

Navadno sporočim svoj prihod temu svojemu znancu in sorodniku, ki živi tu v srečnem pokoju. Vselej me pride čakati na postajo, navadno še s svojo ženo. Vsi smo pri tem srečanju rahlo vznemirjeni, veseli, si stiskamo roke, se nasmihamo drug drugemu ter vsi hkratu izrečemo iste besede:

— No, kaj je?

Potem se vsi nasmejnemo, ker vsi mislimo isto, pričakujemo isto. Naposled pa se odpravimo v mesto, ki se z enim koncem naslanja na postajo, samo majhen kostanjev drevored ga loči od nje. Majhne hiše, s polkmečkimi gostilnami, na močvirnih travnikih nove moderne vile v rdeči in rumeni barvi tvorijo prvi del mesta.

Tega svojega sorodnika sem našel slučajno, ko sem nekoč recitiral v mestecu. Po končanem večeru se je pojavil ob meni, mi stiskal roko, ter mi dejal, da me vabi k sebi, da mu bo milo, da se pomeni s svojim sorodnikom, mi predstavil svojo ženo, ki se je rahlo zapeljivo smehljala, in takisto dejala, da je ponosna na mene kot svojega sorodnika. Dovolil sem jima ta sorodniški ponos, povabilo pa sprejel in naslednjega dne res obljubo izpolnil. V primerni popoldanski uri sem se oglasil pri njih, potrkal na duri, ko sem najprej prebral ime na vratnem poštnem predalniku: Jože Jezovšek, višji sodni oficial v pokoju. Imena vedno rad preberem, da ne pridem v zadrego. Na srečo nisem vedel, kaj pomeni ta »višji sodni oficial«, ter mu zaradi naziva, za katerim sem slutil velik poklic, izkazoval izredno spoštovanje, kar ga je ganilo in mi je dejal, da sem jako olikan človek.

Pa sem ga res lepo nazival z »gospodom oficialom«, včasih celo z »gospodom višjim oficialom«, predvsem, če smo bili v kavarni. To sem izgovoril toliko glasno, da so ljudje, ki so sedeli pri bližnjih mizah, vselej postali pozorni, dočim je on v takih trenutkih svečano dvignil svoj resni, globoko zamišljeni obraz, nekoliko namršil obrvi, pa ne iz jeze, temveč, da bi bil videti še resnejši in dostojanstvenejši, kakor je že bil. Takisto je on mene tituliral z lepimi imeni, kar je takisto vzbujalo pozornost pri okolici v kavarni. Govorila sva vedno z veliko resnobo in dajala spoštovanje drug drugemu. Kajpa, kasneje, ko sem dognal, kaj pomeni ta »višji sodni oficial«, sem postal nekoliko hudoben, vendar sva se tedaj že dobro sprijateljila, in če sem ga poslej v svoji hudobnosti še nazival s polnim imenom, ni bil niti malo jezen. Malce je že namršil obrvi — obrvi je imel jako tenke, že vse osivele —, vendar nikdar ni rekel ničesar žaljivega. Najbrže si je mislil: Le nazivaj me iz hudobije tako, ti niti ne boš navaden sodni oficial, kaj šele višji. In v tem je imel prav.

Sicer je pa o svojem nekdanjem poklicu vestno molčal. Ničesar ni omenil, razen če se je razgovoril, je dejal: »Ko so me predstavili v Gradec, ali ko so me predstavili v Maribor.«

Ko sem torej prvič prišel k njima, kjer sta me posadila za orehovo, lepo pregrnjeno mizo, ter je dekla nosila pred mene vse mogoče stvari, sem se počutil nekoliko utrujenega in utesnjenega. Bilo je tudi v tistih letih, ko sem imel pred svetom velik strah in še večje spoštovanje. Ko sem se po tem prvem srečanju vrnil domov, sem rekel:

— K temu sorodniku pa nikdar več.

— Zakaj ne? me je vprašala žena.

Mislila sta me z jedjo popolnoma uničiti. Štiri ure sem moral sedeti za mizo ter ves čas jesti in piti, niti cigarete nisem upal zažgati. Samo jesti, jesti, in to težke stvari, in piti štajerska vina. Mislim, da sem bil že ves prepaden, da so mi samo še oči v nerazumevanju strmele v to mirno družino. Gospa mi je štiri ure pripovedovala o hčeri, o sinu, o sorodnikih, o znancih ter prijateljih. Znanci in prijatelji pa so jima vsi malo pomembnejši meščani. Za vsakega posebej imata njegovo fotografijo.

Cel zaboj fotografij imata, in preden je gospa končala z zgodbami in življenjepisom vseh teh ljudi in sem si jaz ogledal vse slike, sem bil do smrti obupan.

Nekaj časa res nisem hotel k temu prijatelju, k temu višjemu sodnemu oficialu v pokoju, čeprav sta me za vsake praznike s karto povabila in čeprav sem se kdaj ustavil v mestu. Ob takih prilikah sem obsedel v samotnem kotu kavarne in se naposled odpeljal z vlakom dalje.

Počasi sem se pa spremenil, kakor da sem vzljubil to življenje in tako se često zgodi, da se ustavim v P... ju, in se celo nastanim za dva, tri dni pri višjem sodnem oficialu v pokoju, gospodu Jezovšku Jožetu. Odkazala sta mi lepo sončno sobo, kjer je nekoč stanovala njuna hči Emica, in kjer je kasneje bival njun sin Emil. Nevelika, sončna soba, ki gleda na sosedove vrtove, kjer je polno breskev in tistega posebnega drevja meščanskih vrtov, ki ga na kmetih ni, ter gredic, s peskom posutimi stezicami, in celo se nahaja na vrtu vodometa. Po teh vrtovih se ob lepih popoldnevih sprehajajo zakrknjeni starci, že na pol blazni, majhni beli psički ležé v pesku na soncu in majhne utice ovija zelen bršljan.

Sicer pa od te sobe nisem imel velike koristi, razen, da sem spal v njej. Zjutraj, ko sem vstal spočit, da bi malce pobegnil v mesto, sem že našel gospoda sodnega oficiala pokoncu. Na brke pod nosom je imel nekaj navezanega, obraz še poln milnice, ker se je menda bril, v roki je nosil kozarec in zobno ščetko, pomazano s kalodontom; ogrnjen je bil v jutranjo temno haljo iz debele flanele. Jutranje opravilo je vršil v kopalnici poleg kuhinje, imel vrata odprta, ter često prihajal v kuhinjo, kjer je mlada vedno smehljajoča se dekla pripravljala zajtrk. Tokrat ni imel tako resnega obraza, kakor ob popoldnevih ali v družbi, temveč se mi je zdelo, da pomežikuje dekli, ki se je včasih kmečko veselo in glasno zasmejala.

— Ste vstali, ste vstali? je govoril proti meni. — Angela, tak pripravi no zajtrk za gospoda. Pa za mene tudi. — Ali greste malo na sprehod? Pa greva skupaj. Jaz ljubim jutranje sprehode, ko je narava še tako sveža, nepokvarjena. Rad imam kostanje, ali pa greva za reko, v park, tam je toliko ptičkov.

Pred leti bi me bila navdala groza pred tako ponudbo, zdaj sem jo sprejel mirno in res sva vse jutro bila na sprehodu ob reki, kjer je takisto lep kostanjev drevored, kakor ob postaji, samo da je tu še park in res mnogo že skoraj udomačenih ptic. Gospod sodni oficial je privlekel iz žepa zavitek s hrano za ptice, in videl sem lepo starčevsko idilo, srečnih senilnih let. Takih starcev je bilo mnogo po parku, vsi so stali, vsak v enem koticu, s palico obešeno na levici, v roki so držali zavitek, in iz njega metali ptičem hrano, ter govorili nežno:

— Ci, ci, ci. Drobni ptiči so stali na pesku, obračali oči, da so videli osivelo glavo, ki je počivala na suhem vratu, podprtim z »edisonovim« ovratnikom. Potlej sva malo sedla in že je bil videz, da se bova spustila preko vsakdanjega razgovora, kakor otroci, ki jim ni dovolj poti med gredami v parku, temveč odidejo med grmovje, ker je tam mikavnejše. Pa komaj je on z eno nogo stopil na travo, že se je vrnil, se obdal z resnostjo, in govor je bil skromen, vsakdanji: to življenje se ni hotelo razkriti.

Vrnila sva se k obedu. Obed je bil obilen, kakršnega sem se nekoč vedno bal. Zdaj sem se mu privadil. Nič me niso vznemirjali z njim.

Nikdar pa nisem vedel, kdaj ga bo konec, in katera bo poslednja jed. Takoj v začetku vzameš juho, dobro govejo juho, ki jo imam rad. Potlej vzameš prazen riž, nekoliko solate, ali omake in košček mesa. Za mene je s tem obed opravljen. Ničesar več si ne želim, razen morda malo kompota, ali pa črne kave. Do kompota, ali črne kave pa je tu še strašno daleč, in na mizi se vrstijo najrazličnejše jedi in pred teboj je vedno poln kozarec štajerskega vina. Ko je naposled vse le končano, si že zdavnaj otopel, omagal. Ždiš, kakor kušcar na soncu, in če si prej zaželel majhnega sprehoda po parku, ali pa da bi malo posedel v kavarni ter prebral časnike, če je deževno vreme, te po tem obedu minejo vse želje. Zlekneš se na zofo, ali pa sede na stolu dremuckaš in podzavestno poslušáš, o čem kdo pripoveduje, celo sam blekneš kakšno besedo, da te ne bi osumili, da si nespodobno zaspal, besedo, ki nima s pripovedovanjem onih nikake zveze, ali pa samo kimaš: Aha, da. — Pamet pa ti je že zdavnaj zadremala, ostal si brez duše, navaden gol človek, obupno sit, in kakor si sita žival poišče prostora, kjer preleži skopojno ta čas, bi si tudi ti hotel poiskati kraja, kjer bi svoje truplo izpostavil žarkom pomladnega sonca, ali pa senci stare jablane v poletju. Šele zvečer si malo opomoreš. Namesto, da bi zdaj popil samo malo kave, in s tem srečno zaključil dan, se začne prava velika večerja. Ješ zopet s tisto vdanostjo, da bo konec tega šele, ko pobegneš ter se več ne brigaš, kaj vse še prinesejo na mizo. Dekla nosi na mizo jedi, in ti uslužno ponuja, nasmiha se ti, kakor bi se norčevala iz tebe, ker vse odklanjaš, ter si misli: V kakšni beračiji živi ta človek, da se je že odvadil jesti! — Sumim dekle, da imajo o novem gostu vedno svoje nespodobno, odkrito in včasih celo pravilno mnenje, bolj kakor pa oni, ki te gosti. Dekla vedno bere s tvojega obraza tvoje najbolj skrite misli, dekle o svojih gospodarjih vedo vse do poslednje podrobnosti, dočim gospodarji o svojih deklah ne vedo ničesar.

Po večerji, ko bi bil čas bodisi za kino, ali za kavarno, si spet brez vse volje. Obsediš na stolu, ker se ti niti ne ljubi vstati, in tedaj se razprede tisti posebni razgovor, ki bi bil ob vsakdanjih prilikah nadvse mučen ter dolgočasen; ko si pa tako lepo sit, ubit, ti niti na misel ne pride, da bi se uprl temu domačnostnemu razgovoru. Vse je ena sama večerna pesem dobrega malega mestnega človeka, ki nikomur nič zlega noče, ki si ne razbija glave ne s politiko, ne s svetovnimi problemi, ki je prijetno sit, zadovoljen, ter se pripravlja, da bo legel v mehko posteljo ter spal spanje največjega pravičnika.

Gospod sodni oficial sedi na svojem stolu, mežika z drobnimi očmi, gleda zdaj mene, zdaj ženo, zdaj električno luč. Sicer mu je obraz še vedno resen, dostojanstven, vendar je videti, da lega nanj domačnostno večerno razpoloženje. Smehlja na njegovem obrazu je vendar otroško preprost in ga priučena resnost ne more zabrisati. To je tisti splošni slovenski obraz, ki bi mogel postati in igrati vlogo velikega državnika, umetnika, ali znanstvenika, ali karkoli pa je po naključju usode ostal samo strogi sodni oficial. Vendar je tudi to svojo službo opravljal s tisto resnobo, ki jo ima samo dober slovenski človek, ki opravlja vsako stvar z največjo resnostjo in zavestjo velike ter neizbežne dolžnosti. Samo zjutraj ga lahko srečaš nekoliko razigranega, ko žena še sladko spi, on pa hodi s prevezo na brkih, z zobno ščetko v roki in s kozarcem vode po kuhinji, kjer se suče Angela ob štedilniku, Angela, ki je mlada in je

noč prespala samotno z velikimi sanjami. — Vse, kar ljubi v teh letih, pa je vendarle vsakoletni jesenski izlet v rojstno vas, kjer lahko igra velikega gospoda. Pastirji mu obujajo mladostne spomine, ohlapno oblečena mlada dekleta pri delu mu takisto prinašajo vonj po mladih letih, po kmečki ljubezni.

Njegova žena je mnogo mlajša. On je bil že resen gospod, ko jo je našel kot sedemnajstletno dekle kot hčerko vaškega učitelja, ki je imel zemljo, vinograd in živino. Toda tridesetletno skupno življenje je zabrisalo med njima vse osebne razlike in osebne navade. In delala sta videz umetniškega kipca dveh figur izklesanega iz enega kamna. Ustvarila sta srečno domačnostno življenje, ki ga ni nikdar motila niti najrahljejša senca nesporazuma ali razprtij. Bila je to podoba tistega življenja, ki ga zasanja vsak zemljan, kadar se oženi. Želiš si lep mir, razumevanje, ljubezen do istih stvari. In ko si star ter ti je bilo dano, da si svoj zakon skozi vse viharje srečno pripeljal, ne da bi ga motila najrahljejša stvar, obujáš najlepše spomine na mladostna leta, na prvo ljubezen, na srečanje, na prve nesporazume, na deco in na vse, kar spada v krog tega mirnega življenja. Ob svečanih trenutkih ti tudi pride malo tiste mladostne nežnosti, da se predrzneš ter ženi pobožáš lase, ki že nekoliko sivijo, da se s prsti celo igraš na njenem vratu, ali na njenih prsih. Oči se tedaj skalijo, prevelika sreča je v tvojem srcu.

Vsak večer smo govorili skoraj o istih stvareh: o njuni družini, potlej o znancih in prijateljih.

Gospa se je okrenila proti meni, njene velike oči, ki so še zdaj lepe, me gledajo naravnost in vztrajno, njen obraz se smehlja neprestano. Jaz skoraj buljim v njo, ter se silim, da ne zadremljem. Voljan sem poslušati, toda pripovedovati ne bi zmožel.

Govori mi o Emici, o njuni hčerki. Z Emico sem enkrat govoril, ko je bila pri njima na obisku. Bila je takrat mlado dekle, nekoliko otročje naivno, s posebnimi manirami, kakor jih imajo razvajeni otroci. Poročena je z nekim inženirjem daleč v Srbiji. Inženirja poznam po fotografijah tako dobro, da bi ga gotovo ustavil, ako bi ga srečal na cesti. O, dobro je Emici pri tem inženirju! Imata svojo hišo, on dosti dela, lepe krasne načrte, velik umetnik je!

— Tak no, papa, prinesi že sliko, da ga bo gospod videl.

Papa, ki je že naravnost dremuckal, ter menda iz dolgoletne navade pritrjeval med dremanjem: Ja, ja, se je zganil, se ozrl po ženi, kot bi je ne bil razumel. Vendar vaju, da je treba ilustrirati ženin razgovor s slikami, je stopil k omari ter s svečanim korakom prinesel lesen zabojček s fotografijami ter ga postavil pred se na mizo, da ga bo imel pri roki. Odprl je zaboj ter pograbil Emičino sliko, ter dejal:

— Emico si rekla?

— Moj Bog, Radivoja daj vendar. O Radivoju pripovedujem. Tisto njegovo zadnjo sliko daj, kjer varje Milana.

Zaradi večje varnosti je sodni oficial vzel vse slike, ki so predstavljale zeta, zahtevano poslednjo fotografijo postavil na vrh, ter mi vse predal, kakor bi hotel reči: Zdaj si pa izbiraj.

Fotografija je predstavljala Emičinega moža, z debelim kuštravcem v naročju. Otroka je mladi mož držal nerodno v rokah, kakor jih očetje vedno drže, boječ se, da jih otroci ne bi omočili, se smehljal zadovoljno gledajoč svojega prvorojenca, da se mu je obraz široko razvlekel, dočim

je debelušni prvorojenec z velikim čopom las nad čelom, gledal naravnost pred sebe ter se ni prav nič menil za očetov zadovoljni smeh.

Zaradi spodobnosti in olike sem pregledal vse fotografije, ki so predstavljale zeta Radivoja, čeprav sem jih že nekoč videl, vse od onih, ki jih je nekoč poklanjal Emici kot mladi pustolovec z polizanim obrazom mladega mikavnega filmskega igralca. Ugajal pa mi je le na poslednji sliki, kjer drži svojega prvorojenca v rokah in se tako srečno in zadovoljno smeje. Take slike močno ljubim, ker mi razodevajo to, po čemer človeštvo vedno tako hrepeni: velika družinska sreča, kjer se končajo vsi moreči problemi neugnane mladosti.

Ko smo že pri zetu, se moramo pomeniti tudi o Emici. Emico sem res že videl kot mlado razvajeno dekletce, velikega vtisa pa ni napravila name.

— Ata, daj no Emičine slike.

Emičine slike gospod sodni oficial že drži v roki: pripravljen je! Vedel je red, po katerem gre pripovedovanje in mi takoj postreže s temi slikami. Na vrhu je njena »zadnja« slika. Ženska tridesetih let, zdrava v telo in obraz, dozorevajoč malce poln stas; lepota obraza ni pristna, videti je odločne črne črte svinčnika, ki predstavljajo obrvi nad plavimi veselimi očmi in pod pšeničnimi lasmi, čeprav so tudi ti barvani. Kakor koli je vsa lepota tega obraza ustvarjena umetno, je vendar mikavna, drzna in zapeljiva. Pa saj so mi že kot otroku najbolj ugajale ženske pri tridesetih letih. Vedno sem sumil in slutil, da so najbolj sposobne za široko, malce razvratno življenje. Ugajala mi je drznost teh žena, ki se ničesar ne prestrašijo, ter si vedno nečesa novega in velikega pozele, ter si tudi upajo pobegniti v ljubezensko pustolovščino.

Kako živi Emica, ter ali je tudi ona drzna v teh stvareh, ne vem. Kolikor sem pa razbral iz besed njene matere, je. To sem dognal iz njenega pripovedovanja, ko je govorila o času, ko je dekle bilo pri njima nekaj mesecev na počitnicah. Kako sta hodili vsak večer na promenado, potlej pa v kavarno, kako so se moški ozirali za njo in je njeni znanci niso prepoznali. Kako se je bogat trgovec v mestu zaljubil v njo, ter ji pisal obupna in blazna pisma, naj zapusti moža in se z njim poroči. Kako je Emica opravila s tem bogatim trgovcem, gospa Jezovškova ni povedala. Morda zadeva dokončno še ni opravljena ter bo iz vsega kdaj nastala ljubezenska dogodivščina velikega obsega. Gospa o tem molči. Iz njenih besed pa sem vendarle sprevidel, da ji vse to močno ugaja. Nasprotno pa je gospod sodni oficial pri tem mršil svoje tenke bele obrvi, ter naposled dejal:

— Le igray se s takimi stvarmi, da bomo kdaj doživeli škandal.

— Kakšen škandal pa, je rekla.

Očetje škandalov svojih otrok sicer ne obsojajo tako strogo, kakor matere, zlasti, kadar nastane iz vsega nezgoda, toda vedno se jih sramujejo, kot bi oni sami napravili velik greh. Matere pa so na svoje hčere, ki si upajo spretno grešiti, včasih naravnost ponosne.

Sin Emil je končal medicino in zdaj prakticira v bolnici. Potlej se bo naselil tu v mestu.

— Ata, daj no njegovo sliko.

Gospod sodni oficial drži sliko v rokah ter mi jo ponudi. Emila poznam, vsaj malo. Malce samozavesten fant, ne posebno nadarjen, vendar prikupljiv vsaj za nekatere ljudi. V življenju ga je vedno spremljala

sreča. Gimnazijo je končal z odliko, čeprav ni pokazal nikdar posebnega znanja. S svojim smehljanjem, ki ga je menda podedoval po materi, pa je vedno očaral svojo okolico.

— Vsi so mu rekli, naj bi študiral umetnost, je dejala gospa Jezovškova.

— Misliš risanje, jo je popravil gospod sodni oficial.

— No, da. Umetnik naj bi postal. Izredno je bil nadarjen, zlasti za risanje in sploh slikanje. Ata, prinesi no blok z njegovimi slikami, da bo gospod videl. In to po steni so vse njegove slike, njegovo delo iz časov, ko je bil še na gimnaziji.

Slike po stenah in tudi one v bloku sem dobro poznal, vendar sem si jih vselej znova strokovnjaško ogledal ter o njih izrekel svoje strokovnjaško mnenje, in vselej sem moral obžalovati tak izreden talent, ki je zamenil umetnost z obrtjo navadnega zdravnika. Sicer pa: fant bo tudi v svojem novem poklicu umetnik, kakor bi bil, če bi postal sodni oficial: nekateri ljudje so v vsaki stroki naravnosti veliki umetniki.

Slikal pa je res izredno: pokrajine niso bile nekaj mrtvega, temveč žive, da se je zdelo, da jih je umetnik ujel v trenutku, ko so najbolj živahno poskakovale. Barve so bile duhovite: v takih barvah smo otroci videli svet, kadar smo si pred oči dali razbito steklo steklenic za pivo ali steklo katerih koli drugačnih steklenic: samo tam se je svet tako izredno lepo zrcalil. Portreti so bili vsi mrakobni, imeli so nekaj demoničnega v sebi. Fant je najbrže dobro vedel, kako je z njegovo umetnostjo ter se je lahko poslovil od nje. Zdravništvo pa je le dokončal. Rekel pa je že, da se bo specializiral za zobozdravništvo ter je očetu v šali obljubil same zlate zobe. In oženiti se namerava, bogato! Moral sem si ogledati nevesto, nekoliko debelušno dekle, in občudovati sem moral lepoto neveste, ki je bila tako bogata.

Družina je bila odpravljena, vendar pa gospa ni kazala volje, da bi prenehala s pripovedovanjem. Ne, zdaj so prišli na red sorodniki ter znanci. Teh je bilo vsaj polovica vsega mesteca. Papa se je vestno trudil pri slikah, da bi zadovoljil ženo.

— Poišči no, sliko Mire Majerjeve. Saj vem, da je notri.

— Saj iščem, pa je ni notri, je zardel možak. Ni pričakoval, da bo zdaj na redu Mira Majerjeva. Naposled je poklical dekle:

— Angela, kam ste pa deli sliko gospodične Mire Majerjeve?

Angela je prišla s tistim svečanim obrazom, s katerim hodijo dekleta po sobi, za katerim pa se vedno skriva nekaj hudobnega, prefriganega.

— Slika je vendar notri, je rekla pripričevalno.

— Ne, Angela, motite se. Ni je notri. Vi ste jo najbrže kam vtaknili.

— Nisem je, gospod oficial. Lahko prisežem. Dajte, da jo jaz poiščem.

Slika je bila res v zabojčku. — Saj sem rekla, da je tu. Gospa je medtem pripovedovala o Miri Majerjevi. Moral sem se z njo seznaniti. To je bogata sorodnica, zdaj študira na univerzi filozofijo, čisto filozofijo. Ima svoje navade ter se noče oženiti, pravi, da bo ostala vedno samska.

Ker so bili sorodniki na vrsti, je gospod sodni oficial zbral fotografije sorodnikov, da mi postreže z njimi. Ko je prišel na red neki profesor Franc Gomilšek, velik znanstvenik, mi je gospod sodni oficial takoj postregel z njegovo fotografijo. Slika je predstavljala bolj gladkega, nekoliko mrkega detektiva kot pa znanstvenika. Sicer pa — mogoče imajo detektivi in znanstveniki kaj skupnega.

Kakor človek, ki je neskončno utrujen, sem si zaželel, da bi mogel leči v posteljo. Obrnil sem se vstran od luči, da bi me tako ne peklo v očeh. Zagledal sem se v oči gospe Jezovškove, ki so takisto visele ves čas na meni. Obraz, ki je bil ves dan nekam dolgočasen, je zdaj ves oživel in bil mlad in precej lep... Ampak jaz bi bil vendarle rad spal.

Gospod sodni oficial je neumorno brskal po lesenem zabojčku, urejal slike po sorodstvu, potlej po pomembnosti in po vseh mogočih razvrstitvah, da bi se v potrebnem trenutku laže spoznal ter mi takoj postregel. Vršil je svoj posel z veliko vdanostjo in vestnostjo, s kakršno je некоč opravljal svojo pisarniško delo po sodiščih. Niti malo nisem spoznal, da bi se dolgočasil. Morda pa se je dobro zavedal, da bo vsega konec, ko bom jaz dal poslednjo fotografijo iz rok.

Tako sem se v sobi spoznaval z vsem mestecem P... jem. Vsi so bili ali izredno bogati ljudje, ali pa, če niso bili bogati, so spadali v razred umetnikov, znanstvenikov: z nečim resnejšim so se bavili. Veliki znanstveniki kakor Franc Gomilšek, velik umetnik kakor njun sin Emil, so imeli tu v mestu svoj pomen. Že res, nekje po svetu so živeli drugi umetniki in znanstveniki, toda za mesto P... niso imeli nikake posebne veljave. Pač pa so imeli pomen kot pisatelj Adrijan Šonc, ki so mi ga некоč v kavarni predstavili, v radovednosti, kako se bova vedla drug proti drugemu. Nosil se je umetniško. Črno kravato je umetno zavozljal in ko je sedel, so ljudje šepetaje govorili: Umetnik Adrijan Šonc. Gospa Jezovškova mi je povedala, da ima doma napisanih mnogo romanov. On pa mi je dejal, da piše zdaj obsežno trilogijo.

Gledal sem ga s spoštovanjem. Imenitna mora biti trilogija in še imenitnejši človek, ki trilogijo piše. Neko dramo pa mu je tukajšnje sokolsko društvo priredilo in uspeh je bil impozanten: ljudje so s strahom in pobožno ploskali, toda nikdar nihče ni upal povedati o njej svojega mnenja. To je razumljivo: pri resnejši stvari se naši ljudje ne znajdejo, zgubijo pamet.

— Kaj pa berete? sem ga vprašal.

Če me je prej gledal omalovažujoče, se je zdaj naravnost prezirljivo ozrl po meni, celo nejevoljno, ko je doumel, da sem ga hotel vprašati, pri katerem pisatelju se uči pisanja.

— Nič ne berem, je dejal hladno.

— Nič ne berete?

— Čemu pa? je rekel glasno in jezno. Kaj mislite, da je umetnik obrtnik, da mora hoditi v šole ter se učiti. On mora nositi vse v sebi, ima svoj svet, ki ga dobro pozna ter zato ne potrebuje nikakih knjig. Vse, kar napiše, je umetnost in veliko razodetje.

Zdaj sem ga jaz gledal, nekaj sem iztuhtal ter rekel naposled:

— Da, imate prav.

O umetnosti nismo več govorili.

Naposled so bile fotografije pri kraju. Legel sem v posteljo, vso noč so me preganjali bogati in nadarjeni meščani ter lepe meščanke mesteca P... ja.

Ko sem pa drugega dne šel po mestu, sem kjer koli dvignil klobuk ter pozdravil ali žensko ali gospoda, in se šele kasneje spomnil, da jih poznam samo — s fotografij.

Ne, dalje kot dva, tri dni pa res ne vzdržim. Potem se spomnim, da imam doma mnogo neodložljivega dela in odpotujem. Čudim se samo, kako sem mogel še toliko misliti, da sem odpotoval, ko sem že skoro otopel.

V vlaku udobno spim na klopi in nekaj dni sploh ne mislim na tolepo mirno mesto P..., kjer sem iskal pustolovščin svojemu dolgočasnem življenju, se spoznal z vsem mestom s pomočjo fotografij in pripovedovanja gospe Jezovskove. Šele kasneje se vsemu rahlo nasmehnem.

Toda, življenje gospoda sodnega oficijala visoko cenim, kakor tudi njegovo družino. To je res vzorna družina, lepa sloga vlada med njimi, mir in red. Še nikdar ni greh zagazil v njih sredino. Kadar sem posebno malodušen, si vedno želim take lepe starosti. Z ženo bova prav tako zbirala slike svojih sorodnikov, znancev in prijateljev. Ona bo pripovedovala, jaz bom pa arhivar ter bom iskal slike onega, o katerem bo žena pripovedovala. Mislim, da je tak zakon in taka družinska sreča dopadljiva ljudem in Bogu.

* * *

Poldrugo leto je minilo, kar se nisem srečal z gospodom višjim sodnim oficijalom v pokoju, ker nisem bil doma. Pred nekaj dnevi pa sem se, ko sem se vozil v Maribor, odpeljal tudi v mesto P — — ter obiskal gospoda Jezovška Jožeta. Sporočil sem mu na karti kakor vselej. Nemalo pa sem se začudil, ko ni bilo nikogar na postaji, da bi me sprejel kakor vselej. Najrajši bi bil počakal v čakalnici ter se s prvim vlakom odpeljal domov. Ker pa sem imel skoraj šest ur časa, sem le krenil po starem kostanjevem drevoredu v mesto, da vsaj sedem v kavarno ter si oddahnem.

Spotoma sem srečal deklo Angelo, obstala sva oba.

— Oprostite, da sem se zakasnila, je rekla, zardela in se smehljala.

— Oh, nič hudega sem rekel. Pa takoj vprašal: — Kaj pa je z gospodom in gospo? Ali jih ni doma?

— Gospod je doma, je rekla Angela. Gospa pa je odpotovala.

— Odpotovala?

— Da, je prikimala negotovo. Odpotovala je.

Sprejel me je gospod višji sodni oficijal prijazno kakor vedno. Toda bil je ves spremenjen, ves drugačen. Že tako sivi lasje, so se mi zdeli še bolj beli, obraz poln resnih težkih gub, oči nekam rdeče kakor vnete. Stisnil mi je prijazno roko.

— Nič se ne vznemirjajte, je rekel z globokim glasom. Mislim, da se boste dobro počutili pri meni.

— O, hvala, sem rekel. Saj sem se vedno.

Nastanil sem se v sobi, v kateri sem vedno spal, kjer so visele mnoge Emilove slike divjih pokrajin in demoničnih portretov.

Toda, nekaj mi le ni bilo prav. Še večji mir je bil v vsem stanovanju kot nekoč. Zdaj sem čutil, da šele ženska lahko oživlja človeško stanovanje. Gospe pa ni bilo. Odpotovala je.

Ves popoldan me ni nihče mučil s pripovedovanjem, nihče mi zvečer ni pokazal najnovejših fotografij, nihče ni pripovedoval. Z gospodom

oficialom sva sama sedela za mizo in spravljala še vedno preogromno večerjo ter pila v obilni meri močno štajersko vino. Le govorila sva malo. Po večerji nisva obsedela za mizo in on ni prinesel zabojčka, da bi si pripravil slike, temveč mi je najvljudneje sporočil:

— Ako hočete v kavarno ali v kino, vam bo Angela dala ključ od vežnih vrat.

— Prosim, sem rekel in bil nemalo iznenaden nad tem dejstvom.

— Ali pa vi ne bi stopili z menoj v kavarno? sem ga povabil.

— Ne, oprostite mi, ne počutim se najbolje, je rekel. In v kavarno sploh ne hodim.

Odšel sem in se kasno po polnoči vrnil. Zjutraj sem vstal zgodaj kakor vselej, da bi malo šel na sprehod, potlej pa stopil v kavarno, da bi prebral nove časnike. Gospoda sodnega oficijala nisem našel doma. Vprašal sem Angelo, ki je pospravljala, kam je odšel gospod.

— Na sprehod, je rekla monotono.

Obstal sem ob njej. Ozrla se je na mene naravnost in se smejala. Bila je mična, in njeni zobje so tako blesteli. Vendar nisem hotel izvedeti druge stvari.

— Čujte, Angela, ali mi boste povedali, kar vas bom vprašal?

— Tega vam ne morem obljubiti, se je smejala dekle. Bogve, kaj bi me radi vprašali.

— To bi rad vedel, kaj se je zgodilo v tej hiši, da je vse tako spremenjeno. Nekaj se je moralo zgoditi.

— Kaj naj bi se pa zgodilo? Prav za prav se ni nič zgodilo.

— Pa vendar — nekaj se je moralo zgoditi. Vse je nekam narobe, in gospod oficijal se je strašno spremenil.

Dekla se je smehljala. Saj vem, da je poznala vse skrivnosti hiše in bi mi jih tudi lahko povedala. Naposled mi je tudi zaupala: Gospa je odšla. Kam? Z nekim moškim se je odpeljala na jug. Njen nekdanji zaročenec in ljubimec se je nenadoma pojavil ter jo odvedel.

Čudovito. Torej se vendarle dogajajo v tem mestecu take majhne ljubzenske pustolovščine, ki sem si jih jaz tako želel, pa sem se šele pred nedavnim prepričal, da je to mestece tako spodobno, mirno, pošteno, da sem že obupal.

— Pa gospod oficijal? sem jo vprašal.

— Nič, je rekla Angela. — Najprvo jih je malo potrla, in koga ne bi. Zdaj so se pa potolajili. Preselila se bova. V Mariboru so njihov sin v službi in tja se preseliva. Ali pa tu ostaneva, saj še ne veva tega dobro. Morda ostaneva tu. Pogledal sem jo; kako to govori: preseliva se ali pa ostaneva. Čudno.

Odšel sem na jutranji sprehod do reke in v park, da se malo naužijem čistega pomladanskega zraka. Tam se našel mnogo starih veteranov, upokojencev ter rentnikov, ki so klicali ptice ter jim metali drobtin, in ptice so gledale z nagnjeno glavo v blede, mrtve obraze, podprte z edisonovimi ovratniki. Med temi je bil tudi višji sodni oficijal v pokoju gospod Jože Jezovšek. Slišal sem njegov glas, kako je klical pticam pevkam okoli sebe:

— Ci, ci, ci...

KRITIKI IN UMETNIKI

JANKO LAVRIN

I

Razmerje med tvornimi in kritičnimi sposobnostmi je zanimivo že zaradi ljubosumja ali celo nasprotja, ki pogosto vlada med njimi. Tako se včasih nehote vprašamo, ali ni kritika le tvorni nagon, ki se je zavedel samega sebe, dozorel ter se obrnil proti samemu sebi. Nekam paradokсно se sliši vsakdanja resnica, da je človek, ki je preveč podkovan v vseh umetniških teorijah, redkokdaj umetnik. Njegov pravi poklic je poklic profesorja ali pa vsevednega umetnostnega kritika. Pravi tvorec pa se ne briga kdo ve kaj za teorije — vsaj toliko časa ne, dokler je povsem siguren svoje umetniške življenjske sile in svoje intuicije. On ustvarja, ker si pač ne more drugače pomagati. Če ve, da je s svojim delom pošteno in primerno povedal, kar je hotel povedati, ga zanimajo kritiki le v toliko, v kolikor ga spravljajo v ožji stik z javnostjo. Sicer pa se na tihem le smeje njihovim »merodajnim« nasvetom in njihovem pokroviteljstvu.

S tem kajpak še ni rečeno, da umetnik prezira kritično sposobnost, ali pa da je sam nima. Nasprotno, ta zmožnost se lahko razvije v njem prav tako močno kakor pa v katerem koli gromovniškem kritiku. Toda pri njem deluje ta sposobnost tako rekoč nezavedno, bolj nagonsko kakor pa miselno. Zavedna postane bolj ali manj šele po končanem umetniškem ustvarjanju. Če se pojavi že med ustvarjanjem samim, se prav lahko zgodi, da ovira njegov tvorni polet. Njegovo delo tako lahko postane preveč hoteno, neenako ali celo »razumsko«.

Kritik lahko greši na dva načina: če ve premalo ali pa če ve preveč. V prvem primeru zaide v diletantizem, v drugem pa v dlakocepstvo in dogmatično teoretičnost. Tega pa se pravi tvorec ravno izogiba. Teorije prepušča kritikom in profesorjem in teži le po dejanskem življenjskem izkustvu, ki ga oblikuje in širi v svojem delu. Čim intenzivneje utelesi in izpopolni to izkustvo v svojem delu, s tem večjo pravico ga lahko imenujemo umetnika. Na drugi strani pa kritik vse prepogosto razvija že vnaprej določene in vnaprej pripravljene estetske nazore, iz katerih napravi nekakšno Prokrustovo posteljo za umetnost in umetnike. Tem slabše je seveda, če se skuša pri tem le maščevati nad umetniki zaradi lastne neplodnosti. Zato je diktatura kritikov in kritičnih doktrinarjev malokdaj izpodbudna. Takšna diktatura je mogoča ne v tvornih, marveč v propadajočih »aleksandrinskih« dobah, ali pa v naši zlati dobi komercializiranih povprečnosti, kar pa je še slabše kakor pa propadanje.

II

Čudno se sliši, da imamo dobe, v katerih tako rekoč ne opazimo nikakšnega *zavednega* kritičnega čuta, v katerih pa vseeno uspeva velika umetnost. Primitivne skupine s svojo mitologijo, ljudskimi pripovedkami, pesmimi, plesi, obredno in svojo čudovito dekorativno umetnostjo so lahko prav tako spontane in popolne kakor pa cvetice na polju. In vendar se pred vsakim umetniškim ustvarjanjem prav nič ne posvetujejo s poklicnimi kritiki. Tudi v stari Grčiji, vsaj v veliki grški dobi, ne

lišimo veliko o kritikih. Kritika je bila pri Grkih le nekaj postranski produkt spontanega uživanja. Ni pa bila nikakšno nadomestilo, kakor se to dogaja v bolj potvorjenih in zavednejših zgodovinskih dobah. Dandanes poklicni kritik često ne uživa umetnine, marveč le lastno kritiziranje. Umetnini se približa z izrecnim namenom, da bi našel v njej njene pomanjkljivosti, ki jih še poudarja in povečuje. To pa dela v takšnem tonu kakor bi bil celo bolj merodajen kakor pa umetnik sam.

Imamo kajpak različne vrste in različne stopinje kritikov, dobre in slabe. Med njimi pa so (vsaj v literaturi) zlasti zanimive štiri vrste. V prvo vrsto spada popularizirujoči in čenčavi tip kritika. Ta tip je lahko povsem koristen, dokler nima nikakšnega lastnega mnenja. V drugo vrsto pa spadajo vse bolj samozavestni posredovalci med avtorji in javnostjo kakor tudi med založniki in bralci. Ti kritiki ogromno škodujejo umetnosti v glavnem zaradi tega, ker nimajo nikoli časa, da bi prebrali dela, o katerih razpravljajo. Tretji so zopet tako blagega srca in tako polni najrazličnejših socialnih in нравnih »namenov«, da niti v umetnosti ne morejo videti nič več kakor pa nekakšno pridigo ali lekcijo v nedeljski šoli. Ti zamenjavajo miselno dobrotelost s kritiko in marsikateri med njimi bi služili svojim »namenom« bolje v »Rešilni armadi« kakor pa v literaturi. Četrto skupino predstavljajo zopet tisti »vzvišeni« kritiki, ki so tako zaljubljeni v svoje razumniško delo, da s časom pozabijo na vse drugo. Če se že ponižajo do kritike ali do diskutiranja, store to predvsem zato, da bi lahko še dalje uživali v svojem intelektualnem samoljubju.

Imamo pa še neko, in dandanes zelo pogosto skupino, ki bi jo še bolje imenovali *canaille litteraire*. Toda ta vsekakor nadvse zanimiva vrsta spada bolj v sfero sodobnih običajev kakor pa v literaturo. Zato si lahko oddahnemo in jo pustimo to pot pri miru.

III

Našteli bi kajpak lahko še vse polno drugih vrst in podvrst. Toda nič ni tako pusto kakor pa kritizirati kritike. Dovolj je, če ugotovimo, da njihovo delo nikoli ne presega golega ugibanja. Kakor pravi neka nova in odkritosrčna avtoriteta, I. A. Richards, obstoji delo teh kritikov iz »nekaj domnev, cele zaloge opominov, precej opazovanj, nekaj bleščečih ugibanj, veliko retorične in izposojene poezije, neizčrpne zmede, kar dovolj dogem, cele vrste predsodkov, muh in kapric, prekomerne mistike, nekoliko iskrene spekulacije, povsem zmedene inspiracije, krepkih namigavanj in bežnih pregledov.«

Če je to vse, kar nam lahko nudi moderna kritika, se moramo vprašati, kaj je prav za prav resnična kvalifikacija kritika? Kako se po vsem tem lahko zanesljivo približamo tako važnim funkcijam človeškega duha kakor sta umetnost in književnost? Ali sploh je kakšno objektivno merilo razen običajnih teorij o umetniški tehniki itd., teorije, ki se izpreminjajo po mili volji in iz rodu v rod. Čim dalj gremo, tem bolj se nam majejo tla pod nogami. Tipamo v temi s trepetajočo svečo v roki in zaman si prizadevamo, da bi prepričali druge ali celo samega sebe, da je naša sveča samo svetlo sonce na nebu.

Ni torej čuda, da je zaradi te negotovosti in nejasnosti postala kritika pravi paradiž za diletante. To je polje, kjer se lahko vsilijo najrazlič-

nejši »subjektivisti« in ljudje, ki se povsem slučajno vtikajo v literaturo. Treba jim je samo prikriti svoje pomanjkljivo znanje s svojim sigurnim tonom in svojo nesramno vzvišenostjo. To je tudi polje, kjer se neuspehi umetnik ali pisatelj lahko po mili volji maščuje nad resničnimi tvorci — če je potrebno, celo z anonimnim sunkom v hrbet.

IV

Ne glede na vse to pa je prava kritika v najširšem smislu besede danes potrebnejša kakor pa kdajkoli. To pa že zato, ker vlada danes večja zmeda vrednot kakor pa kdajkoli preje. Kritiki lahko dejansko tolmači prikrite vire in skrivnosti svoje dobe (v kolikor se te izražajo v umetnosti in književnosti), če zna prekoračiti meje oficijelne kritike. Pri tem pa mora biti analitičen in tvoren, dobro podkovan v estetiki in psihologiji. Hkratu pa mora imeti globok čut in smisel za življenje. Umetnina zanj ni le delo, marveč dinamičen notranji proces. Če doume ta proces, lahko prodre v umetnika, potem obeh pa v življenjske procese cele dobe. Tako lahko združi estetične, sociološke, psihološke in filozofske smeri ne v eklektično, marveč v organsko sintezo, ki pojasnjuje življenje z umetnostjo in umetnost z življenjem, hkratu pa tvorno vrednoti prvo kakor tudi drugo.

V tem smislu se umetnik in kritik še nemara kdaj srečata, nič več kot prikrita sovražnika, marveč kot resnična rešitelja in zaveznika. Takšna temeljita izpremema bi kajpak pripravila ob kruh najmanj devetdeset odstotkov vseh kritikov. Toda spričo tega poloma bi nobena muza ne potočila ene same solze.

LONDONSKE MEDITACIJE

PETER DONAT

1

Če natanko poslušamo nekatere naše ljudi, ki prihajajo iz tujine, lahko često opazimo, da so nekje na tihem razočarani. Razočarani so celo takrat, kadar na vse pretege hvalijo, kar so videli. To si pojasnimo pač tako, da je njihova radovednost večja kakor pa njihova zmožnost za resnično dožemanje. Toda, kdo je že dejal, da nas mora sprva razočarati vsaka velika stvar. To velja tem bolj za mladega človeka, za katerega ni, kakor pravi v nekem potopisu Josip Vidmar, nobeno čudo dovolj veliko.

Rade volje priznam, da traja moja »ljubezen« do Angležev že od takrat, ko sem prebral prvo njihovo knjigo. Kljub vsemu občudovanju mi je bilo tuje vse, kar je bilo na njej tipično angleškega, čeprav si tega še nisem znal povsem razložiti. Kakor se spominjam, je bila to Dickensova »Povest o dveh mestih«, ki sem jo tudi pozneje rad prebiral. Kar pa me je že takrat motilo, je bila po vsej priliki nenavadna množica neoblikovane snovi, ki je je v angleških romanih toliko, da jo je malone nemogoče ubrati na neko skupno, nepretrgano témo. Vsi angleški pripovedniki od Walterja Scotta pa do Lawrencea imajo lastnost — ki je morda preveč dosledna in tipična zanje, da bi bila slabost — da ne

znajo in tudi ne skušajo spraviti v sklad dogajanja z dejanjem, ali če se izrazim nekoliko bolj po modi, med notranjim in pa med vnanjim življenjem zgodbe, ki ga je neprimerno več.

S tem sem se, čeprav oddaleč, nehote dotaknil neke bistvene poteze britanskega človeka. Tako naravno in samoumevno je navezan na snov, da je ne more in noče nikjer prerasti. Morda ni toliko sebičen, kakor pa je materialističen že po naturi, ne pa kakor mi, iz pokvarjenosti. Zaradi tega je lahko, čeprav je nekoliko omejen, včasih čudovito preprost, da ne rečem primitiven.

S temi ljudmi je pač tako, da se takoj zaljubiš vanje, ali pa jih, kar je pogostejše, smrtno zasovražiš. Srednjo pot ubirajo samo diplomati in — kozmopoliti. Priznati pa moram, da so mi prvi v tem pogledu dosti ljubši.

Tako je na primer pri grofu Keyserlingu — da ne omenjam celo vrsto drugih izrazitejših anglofobov — kljub njegovi težnji po nekakšni vzvišeni stvarnosti docela jasno, da mu to ljudstvo ni preveč pri srcu. Nič drugače ni z izvrstnim potopisom Karla Čapka, ki se prav za prav brez potrebe izogiba vsaki neljubi problematiki.

Ni dveh stvari na svetu, ki bi bili popolni na isti način. Povsem odveč bi bilo presojati Angleže po naših idealih, o katerih se jim skoraj niti ne sanja. Kar je, je, in tega ne gre popravljati, še manj umestno pa je, sramovati se svojih predsodkov. Zakaj med angleškim, francoskim in nemškim pojmovanjem življenja imamo še vedno ne le nepremostljive, ampak tudi tako veličastne razlike, da jih more prezreti le najbolj neobčutljiv esperantist in mednarodnjakar. V kontinentalno, to se pravi bolj ali manj klasično vzgojenem človeku mora Anglija slej ali prej res vzbuditi ogromen čustven odpor, ne glede na to, kakšen je njegov dejanski kritični odnos do te dežele in njenih prebivalcev. Kontinentalci od nekdanj bodisi gojimo bodisi posnemamo formo. V tem pogledu pa se stari Albion onkraj Rokavskega preliva v bistvu razlikuje od vseh drugih kulturnih narodov: Anglija je prava džungla brezobličnosti. V družbi, v umetnosti, v književnosti, na cesti in v salonu naletiš vsak hip na obupno pomanjkanje forme. Brezobličen je celo jezik, ki ima razmera zelo malo slovnic. Prevajalec rabi poleg znanja tudi neprimerno več čuta kakor pa pri drugih jezikih, če hoče pogoditi pravi smisel izvirnika. Francoz je utelešena forma. Nemec, ki je večten posnemovalec, je kvečjemu formalist, Anglež pa je tako nepopoljšljivo preprost, da utegne biti v najboljšem primeru — stereotipno ceremonielen in slovesen.

V tej tako mogočni deželi se te nenadoma poloti neko povsem novo občutje, ki bi ga lahko imenoval kontinentalni ali, če pripadaš kakemu staremu narodu, nemara tudi nacionalni ponos. V tem čustvu si tem bolj neoviran, ker te Anglež ne uplaši po francoskem zgledu z nikakšnim šovinizmom. Za takšno občutje mu manjka nele prave samozavesti, marveč vsake močne zavesti sploh. Če se še mora za vsako ceno okleniti kakšnega izrazitega skupinskega čustva, si pomaga s svojo nerodno in slovesno grandezzo. Po svojem bistvu pa John Bull* ni prav nič neroden in slovesen. Mačje prožen je in prilagodljiv kakor ženska. Pač pa je kolosalen.

* Ironični vzdevek za Angleža.

Če Pariz — in to se je zgodilo nešteto mojim znancem — s svojo mračno arhitekturo, s svojimi klasičnimi in okrutno izrazitimi oblikami rani in žali v človeku vsako sentimentalno in provincialno mehko čustvo, mu London s svojo mogočno brezobličnostjo glede tega lahko nudi pravi oddih. Vsako mesto ima svojega duha kraja, svoj *spiritus loci*, s katerim se ne seznaniš in sprijazniš kar tako hitro. Pri prvem potovanju v Pariz, ki je mimogrede povedano edino pravo velemesto, utegnemo dobesedno zboleti. Vsekakor pa bo trajalo dolgo, preden se iskreno in z umevanjem zaljubimo vanj, če nas že preje ne odbije ali pa ubije. Njegova veličina ne demoralizira nič manj, kakor pa njegove edinstvene velikomestne izkušnje. V Londonu pa je strah pred takšnimi ganljivimi krizami povsem odveč. Razočaramo se, toda dokončno, sčasoma, morda šele pri drugem ali tretjem potovanju. To razočaranje pa je tolikšno, da se izplača zaradi tega tvegati potovanje.

To mesto te s svojo bujnostjo, mogočnostjo in razkošjem sprva čisto preslepi, in kar na lepem pozabiš, da bi lahko preštel resnične arhitektonske spomenike na prstih ene roke. Tako je na primer največja londonska ulica Oxford Street prava folklorna razstava najrazličnejših slogov in celo v najpestrejših barvah, medtem ko so stavbe z umetniško ambicijo same slabe imitacije. Po muzejih so nakopičeni neizmerni — pokupljeni umetniški zakladi drugih narodov. Te galerije pa te le še prej spomnijo na revščino angleškega slikarstva in stavbarstva.

London je kolosalen, kar pa je tudi vse, to je ugotovil že Dostojevski v svojem londonskem potopisu, ki ga je krstil po babilonskem božanstvu »Baal«. Kajpak so tudi ljudje, na katere napravlja enolična praznota ameriških nebotičnikov tudi mogočen vtis. Nebotičnike so imeli že stari Rimljani, ki so jih porabljali za proletarske stanovanjske kasarne. V Evropi jih, če jih rabijo, postavljajo tja, kamor spadajo, namreč v predmestje. Tudi London ni v tem prav nič ameriški in nebotičniški. Če sem torej dejal, da je kolosalen, sem si predstavljal pod to besedo nekaj več kakor pa enostransko pretiranost. Kolosalnost, ali pa če hočete Anglija, je kolikost, ki ne dosega kakovosti, ki pa je vendar ne izključuje. Morda prav zato v Londonu podivjaš od nekakšnega estetskega sovraštva, medtem ko bi te Amerika pustila nemara hladnega. Samó kolosalno je bilo celó staro rimsko cesarstvo, ki je obvladalo celo vrsto visoko kulturnih narodov in je dalo človeštvu civilizacijo, ki je nekakšna sinteza kakovosti in kolikosti. Kajpak ga nočem primerjati s tem zamorskim, marinarskim in trgovskim imperijem.

Kolosalnost je edini način kako bolj ali manj skladno obvladati materijo v velikem. Takšen pa ni samo London, ki je verna podoba svojih prebivalcev, takšni so tudi ti sami. Tako je celo angleški pisatelj — saj o kateri drugi umetnostni panogi, najmanj pa o glasbi, skoraj ni mogoče govoriti — tako pogosto le nekaj kolosalen in genialen diletant, ki nikoli ne ve, kdaj je napisal bedarijo, kdaj pa se mu je posrečilo nekaj dobrega. To se mu dogaja celo v enem in istem delu. Ostanimo kar pri največjih: Scott, Dickens, Lawrence. Kolosalna je v marsičem celo popularna književnost od Kiplinga pa do Deepinga, ki predstavlja posebno, mogočno kasto ter ima celó lasten, priznan slog. Občutek, ki ga ima poznavalec Anglije ob branju vseh teh zgodb, je nekam čudno podoben

nerodno veličastnemu občutku, s katerim se voziš v drugem nadstropju londonskega avtobusa in gledaš na množico lakajskih, bankirskih in srednješolskih cilindrov. Nekaj te tipično angleške bohotnosti in bogastva ima celo Shakespeare, ki je preveč oddaljen primer za dobesedne Angleže. Tako bujen in kolosalen je, da zmaši v isto dramo kar po dvoje ali več tragičnih in še celo vrsto komičnih oseb. Zaradi tega ni bil tuj samo Voltaireju, marveč Francozom sploh, katerim se zdi premalo klasičen. Še danes si pomagajo tako, da igrajo njegove tragične prizore posebej, komične pa posebej, pri čemer ne gre za nikakšno modernistično norost. Še preden sem imel priliko opazovati Angleže, je bilo moje zelo skromno mnenje, da je tudi popolnejši v komediji, ki prenese vsako brezobličnost in anarhijo, kakor pa je v tragediji. Sicer si Shakespeare lahko dovoli, česar bull ne sme nikoli, vendar je v tem prav po angleško močno anti-tragičen, kakor pravi Reborna,* necezarSKI. Če se povrnemo na angleške prozaiste, vidimo, da jim pri vseh posameznih odlikah v pretežni večini manjka vsaka glavna, vodilna téma — kakor bi bil roman napisan zaradi zgodbe in ne zaradi umetnosti. Način pripovedovanja je nehote epizodičen in tako pester, da zaide avtor v površnost, čim skuša svojo snov enotno zaokrožiti in poantirati. To bogastvo in mnogostranost seveda ni nikak balast, toda zdi se ti, kakor bi pisatelj skrival v sebi, ne enega velikega, pač pa deset srednjih umetnikov. Manjka mu ne le vsake introspektivnosti, ki je pri nas v takšni nezaslišani modi, marveč tudi dušeslovne prodornosti, tudi če posnema kontinentalce in zavedno uganja psihologijo. To je pač angleški način gledanja na življenje, ki ima to prednost, da je močno preprosto, kar je za nas kontinentalce, ki tako komplicirano razpravljamo o preprostosti, nedosegljiv ideal. Kakor bomo videli, je Anglež na najrazličnejših poljih — negativno uresničil cel kup kontinentalnih idealov.

Ameriko (kjer kajpak še nisem bil) prav za prav napak imenujemo deželo neomejenih možnosti, naziv, ki pripada preje Angliji, čeprav obe očitvidno izključujeta eno samo, nadčloveško možnost. Amerika je res dežela ene same do absurda pritirane možnosti, dežela denarja, brez kulture in celo brez folklore. Materija je tam nakopičena kakor drva v skladownici. Tu pa se ti bohota in roga v obraz in zdi se kakor bi rasla in se oblikovala sama po sebi, brez človeških rok. Tukaj vidiš toliko možnosti, da skoraj ovirajo druga drugo, kakor tropska rast.

O tej mnogostranosti se prepričaš že na najbolj vsakdanjem primeru, na ženskah. Francozinja te prevzame s svojo kulturo, družabnostjo in kvečjemu še z rasno lepoto. V najboljšem primeru pa je nekak družaben produkt, odtis, umetnina, ne pa osebnost. Tu pa naletiš tudi na osebno lepoto, to se pravi, na žensko, ki je lepa že sama po sebi.

3

Če je London v svojem razmeroma majhnem centru razkošen, bujen in kolosalen, je pa zato v predmestjih, ki obsegajo najmanj štiri petine mesta, kolosalen samo še zaradi razsežnosti. Mogočnost gre tu le še v kilometre. Neskončno dolge vrste nizkih, eno- in dvonadstropnih, umaza-

* Pierro Rèborna: *Civiltà italiana e civiltà inglese*. Firenze. Le Monier. Knjiga opozarja na nekatere zanimive razlike med angleško konformistično, skupinsko in pa med kontinentalno, zlasti italijansko, »cezarско« kulturo in civilizacijo.

nih, rdečih, nepobeljenih in na pol porušenih bajt. Manjka samo še to, da bi se, kakor v nekdanjem Neaplju, med hišami sušilo strgano perilo. Za kaj takega pa so te elegantne asfaltirane ceste, ki jih prekašajo samo nemške in italijanske, tudi preširoke. Najhujše je, da se te neskončno dolge in umazane ulice ne dojmijo človeka prav nič infernalno in romantično, prav nič te ne spominjajo na srednjeveške židovske ghetto. Samo neskončno zoprne in dolgočasne so. Te puste slike ne izpreminjajo niti pogled na vzhodni del Temze s celim gozdom pristaniških žerjavov in na nepopisno moralno in materialno mizერიjo prebivalcev tega proslulega White Chappela. Tudi v tem pogledu je to mesto edinstveno. Sicer pa je najbolje, če se skličem na Angleže same: sir Raymond Unwin je nedavno v predavanju na londonskem kolegiju za arhitekturo izjavil, da bi ne bilo nič hudega, če bi požar uničil te proletarske četrti. Ta predmetja so po njegovem mnenju sramota za narod, o katerem pravijo, da je civiliziran.

V glavnem se deli London na gosposki West-End in na proletarski East-End, kar že samo po sebi kaže, da je srednjega sloja razmeroma malo, vsekakor precej manj, kakor pa v Franciji, ki je tako rekoč dežela malih rentirjev. Mimogrede naj omenim, da je po svoji družabni tradiciji tudi »višja« družba prav za prav nekak srednji sloj — dejstvo, na katero se še povrnem.

Meja med obema mestnima deloma je sicer grozovito krivuljasta, vendar pa je tujcu nemogoče stanovati v East Endu, če noče biti »nemogoč«. Dovolj je, če se na tvoji vizitki blešči čudežni »W«, pa si iz vode. Zanimivo je opazovati množico ljudi, ki se vale v jutranjih urah od vzhoda proti zapadu, zvečer pa nazaj. Zvečer se mesto tako izprazni, da srednji restorani, ki so opoldne navezani na uslužbenice, ob tem času sploh niso več odprti. Prava puščoba zavлада šele ob koncu tedna, v soboto popoldne, ko si ne moreš kupiti niti para rokavic, in v nedeljo, ko se, če si tujec, skoraj ne moreš pošteno najesti. V ponedeljek navsezgodaj pa zopet naval od vzhoda. Težko je ugotoviti, ali prihaja vsa ta množica iz autobusa, ali iz podzemске železnice, ali pa vso pot peš, kajti tudi to se dogaja. Glede smeri pa se ni mogoče motiti.

Beraški in mizeren pa ni le vzhodni, pristaniški del, nič boljša nista tudi sever in jug, pa tudi tako imenovani center. Palača, v kateri stanuje ministrski predsednik, izgleda kakor tovarna in je vsaj po svoji vnanjosti gotovo edinstvena te vrste. Največja opera Covent Garden, kljub temu, da zahajajo vanjo samo bogataši, po vnanjosti ne zaostaja za ljubljansko cukrarno. Ta vtis krasote pa še povečuje velikansko stekleno poslopje, ki se drži opere. Že po neznosnem smradu, ki prihaja iz njega, spoznaš, da je to tržna lopa. Mislim, da bi bilo kaj takega povsod drugod nemogoče. Luksuzni avtomobili, v katerih se vozi v gledališče londonska gospoda, kar bredejo po kupih oranžnih ovitkov, lupin in drugih tržnih odpadkov. Najbolj reprezentativna koncertna dvorana Queen's Hall pa tudi v notranjosti celo presega Covent Garden. Če slučajno dirigira Beecham Beethovna, lahko za hip pozabiš, da si v Londonu, sicer pa uživaš kvečjemu nad tem, da si prihranil denar za garderobo. Če hočeš pokazati neizogibni frak, lahko zviješ plašč po vojaško in ga položiš na tla k nogam. To je tudi edina dobrot angleških gledališč, ki jih lahko odpravim s trditvijo, da bi bila lahko ljubljanska drama najboljše angleško gledališče. Tudi pri filmih, ki se jih nihče ne drzne izvažati

(največje filmsko podjetje je šlo ravnokar k vragu), lahko kadiš kakor Turek. K sreči imajo kinematografe, kjer dajejo samo žurnal in Mickey miško. Toda angleški žurnal! Prenašati zaradi enega Popeya celo uro športno reportažo, neizogibne konjske in celo pasje dirke, mačje pojedine in reportažo iz varietejev, so muke, ki jih ne privoščim niti Angležem. Če hrepenimo po boljši zabavi, se zatečemo v Oxford Corner House, to je nekakšno boljšo ljudsko kuhinjo za srednji sloj — čeprav je vsa v marmorju in hkratu ena izmed redkih londonskih kavaren. Seveda je hkratu tudi gostilna in za kosilo ti orkester servira — uvertiro iz Tannhäuserja! K sreči ne vidiš nobenega časopisa. Njihov nivo je, če izvzamemo morda »Times«, takšen, da vam lahko dam koristen nasvet za opazovanje ljudi: kdor od tujcev bere te liste, je ali snob ali pa se šele uči angleščine, kar pa je itak eno in isto.

4

Nič manj dolgočasna in umazana kakor London, niso tudi vsa druga mesta, ali bolje predmestja. Umazana rdeča gmota na pol podrtih hiš. Pobeljena hiša je v Angliji že redkost. Temu je nekoliko krivo podnebje, v katerem ne vzdrži noben omet, tako da si v Londonu često pomagajo z marmorjem. Znani umetnostni kritik John Ruskin pa je to arhitekturo rdečih opek še forsiral. Najbolj čudno je, da vstopiš v katero teh podrtij in naletiš na, ne ravno okusno, a vendar razkošno opremljeno stanovanje.

Če bi hoteli prezidati vsa angleška mesta (kakor delajo danes v Italiji), bi morali nemara prodati vse kolonije. Vsekakor pa izhaja dobršen del te bogatije iz te malone brezprimerne umazanije. Angleži, ki živijo nedvomno nad svojim kulturnim nivojem, si ne morejo privoščiti razkošja, katerega si dovoljujejo narodi, ki živijo pod svojim kulturnim nivojem — da ostanemo kar pri Avstrijcih. Vzrok tej podrtiji ni samo nemarnost, marveč še bolj zanikrni fevdalizem. Dobršen del, skoraj dve tretjini Londona je na primer en sam kraljevi, vojvodski, lordski, cerkveni in univerzitetni *lease*, nekak fidejkomis. Zidaj, če hočeš vraga, čez devetdeset let bo še tako ogromna in draga stavba brez odškodnine romala nazaj k nekdanjemu lastniku zemljišča, oziroma njegovim potomcem, kar je pri tako trajnih ustanovah itak vseeno. Tega sistema se neobvezno poslužujejo tudi zasebniki. Ni je oblasti, ki bi mogla brez pristanka prizadetih razlastiti parcelo, pa naj bo ta *lease*, ali pa *freehold*. Tako je na primer cela vrsta londonskih parkov zasebna in klubska last. Neprijeten posel, če hodiš pol ure okrog ograje in poizkušaš pri desetih vratih v park, da bi si odpočil na klopi. Še dobro, da pri tem katere ne izkupiš.

Po vsem tem se ti ni treba čuditi, če vidiš poleg razkošne palače staro »stranišče«. Kar je torej v Beogradu parvenujevsko, je v Londonu kar aristokratsko, ali vsaj fevdalno. Arhitektonski revnosti angleških mest pa je vzrok tudi pretežna meščanskost te družbe, ki je v svojem protestantskem in neposvetnem krščanstvu kopicila le »suho« zlatu.

5

Živeti v Londonu, zlasti še čez week-end, je pusto, kakor nikjer na svetu, živeti na deželi — razen če se ne zanimaš za vseh tistih sto vrst sporta, ki jih goji vsak Anglež, ki ima za to dovolj časa — pa je samo-

morilsko početje. Nottingham, ki je polmilijonsko mesto, ima eno celo opereto, nekakšno pantomino. Slab kabaret brez vina in vplesalk. Tu vidiš tudi Lawrencevo in Byronovo rojstno hišo. V tej je zdaj skladišče piva. Moj spremljevalec je pripomnil, da je Byron sam v mladih letih moral po tej ulici nositi svoji materi pivo in je bil pozneje, ko je postal lord in pesnik zaradi tega tak nesramen parvenu. Sicer pa ga pustimo v miru, zakaj v Angliji bi bilo »shocking« omenjati njega ali pa Wildea, katerih slava je v mnogočem šele posledica dejstva, da sta v svoji domovini »nemogoča«. Resnici na ljubo naj povem, da je v Londonu literaren klub, ki se imenuje »lord Byron« in da imajo na nottinghamski univerzi za strokovnjake cel Byronov institut. Na Puškinovi proslavi v anglo-sovjetskem klubu, ki je za komuniste morda malo prenobel, so govorniki poudarjali, da je »Puškin Lenin ruske literature«. Kajpak je bil tudi Byronov učenec, pa naj ga še tolikokrat presega. Toda Byrona ni nihče omenil niti z besedico. V graščini Newstead Abbey, v nottinghamski okolici imajo cel Byronov muzej. (Ta je namreč živel nekaj časa na svojem lordskem posestvu.) To je hkratu tudi nekaj nottinghamski Tivoli ali bolje Šišenski hrib, od tod tudi razmeroma veliko število obiskovalcev. Poleg nekaj Byronovih slik in najrazličnejšega pohištva, ki so ga pustili prejšnji in poznejši lastniki, imajo tu še neko posebno senzacijo. V parku vidiš ogromen spomenik, v katerega so vklesani Byronovi verzi. Ker že dolgo nisem bral njegovih poezij, se bogu vdano predajam nadi, da so boljše kakor pa ti verzi. To je posmrtnica, ki jo je pesnik posvetil s spomenikom vred svojemu psu. V muzeju ti za dva šilinga pokažejo tudi velikansko marmornato mizo, na kateri je bil napisan ta nekrolog. Na steni pa visi prav tako ogromna slika tega nesmrtnega cucka, ki zavzema malone celo steno. Velikanski črni pes se drži kakor vsi angleški portretiranci dostojanstveno in na pol porogljivo, kakor lord, in zdi se kakor bi se zavedal svojih privilegijev. To pa nikakor ni edini privilegirani pes na tem otoku. Vse polno jih je, največ pa v filmskih žurnalih, kjer jih ni ne konca ne kraja. Anglež tako ljubi živali, da jih smatra skoraj za enakovredne. To moram povedati, da ne bi smatrali Byrona za večjega čudaka, kakor je bil. Če je pa dovoljeno skruniti ta zgodovinski prostor s pogovorom o Byronu, tega pri najboljši volji ne vem. Res pa je, da mi je družba Angležev, ki bi jim komaj prisodil, da vedo, kdo je lord Byron, potem, ko sem pričel nekoliko preveč hudobno razcmokavati neljubi problem Byronove popularnosti, sredi najljubeznivejšega pogovora obrnila hrbet. Zdaj pa vеди, pri čem si. Mojega romanja na Byronov dom je bilo s tem za vse večne čase konec. Elektra je spoznala svojega brata po enem samem lasu, jaz pa pri vsem vohanju za spiritus loci tega nesmrtnega kraja, nisem mogel odkriti prav nič Byronovega ali kakršnega koli duha.

6

V ostalem pa je na deželi kar zabavno. Kmeta tu sploh ni, zakaj vse poljedelstvo, kolikor ga je, je industrializirano. Človeka, ki v nedeljo, četudi po maši, igra nogomet, pa pri najboljši volji ne moremo imenovati kmeta. Pred leti je stavil Galsworthy predlog, naj bi dali angleškim brezposelnim posestva po kolonijah. Predlog je bil enodušno in z ogorčenjem odklonjen. Protivili so se ne le delavci sami, marveč tudi kapitalisti, ki imajo nedvomen interes na tem, da ostane nekaj ljudi brez dela. Če

bi pripravili tovarnarje ob brezposelnost, bi poskočile delavske plače tako visoko, da bi uničile angleško industrijo. Nekoliko bolj umljiv, čeprav problematičen predlog je stavil Amerikanec Elmstir, ki se zavzema za to, da bi kolonizirali Anglijo samo. Tudi sam je koloniziral večje število delavcev, za enkrat pa je ostalo samo pri ogromnih investicijah in pri zapravljanju. Anglija dobiva žito in vsa živila po neprijemno nižjih cenah iz kolonij in dežel, kjer je delovna sila cenejša. Na kakšno avtarkijo po vzgledu Rusije, Italije in Nemčije pa spričo svojega v temeljih tako liberalističnega gospodarskega sistema niti misliti ne more. Nič manj važno kakor ti gospodarski in politični vidiki, pa niso tudi moralni in psihološki momenti. Vprašanje je namreč, ali je sploh mogoče iz proletarca napraviti zopet kmeta. Cionistični poizkusi koloniziranja Palestine so se, ne glede na večni nomadski značaj židovskega rodu, povsem ponesrečili. Tudi če bi se Elmstiru njegovo podjetje posrečilo, bodo njegovi ljudje kvečjemu agrarni proletarijat, ne pa kmeti.

7

Edini kmet na tej zemlji je mestna gospoda, ki prihaja čez soboto in nedeljo uživati v svoje week-end vile podeželski zrak in podeželsko pokrajino. Dežela ni nič manj industrializirana kakor pa mesta. Toda denimo, da je zrak tukaj nekoliko boljši. Kako pa morejo John Bulli spati v tej burji, ki buta vso noč v okna, to je njihova skrivnost. Ta burja je neumorna pozimi in poleti, podnevi in ponoči. Zdaj pa zdaj zagrmí nekje pri tleh, včasih slišiš celo čisto kratek in oglušujoč pok, kakor bi ustrelil s puško ali brzostrelnim topom. Ker nisem strokovnjak v vremenskih zadevah in ne vem, ali je veter res sposoben tako naglih in kratkih obratov, si v tej pozni nočni uri res ne morem misliti drugega, kakor da se po tem pravljичnem infernalnem ozračju preganjajo in kľofutajo nočni duhovi. Ta večno neugnani veter je precej podoben Wagnerjevemu piskanju in razgrajanju v »Tristanu in Izoldi«, čeprav je v Cornwallu, kjer se je končala njuna tragedija — kaj pa naj bi se jima zgodilo v Angliji — razmeroma še najmanj vetra. Pri vsem tem Wagner, ki je smrtno sovražil Angleže, ni bil nikoli v Angliji. Če bi bil kdaj tu, bi se še nemara prepričal, da je imel v svoji glasbi kar prav. Bolj zaradi svojega podnebja, kakor pa zaradi česar drugega, je ta pokrajina tako pravljичna. Zdi se, kakor bi bilo to večno zaprto, nizko nebo, iz katerega neprestano prši, nekam v sorodu z njo.

Dovolj je, če prisije izza oblakov ozek snop svetlobe in nenadoma se prikaže vsa ta, prej tako mračna in pošastna pokrajina v neki novi, deviški, večno mladi luči. Zato pa bo nekaj hipov pozneje, kakor na ukaz demona, ki zapiska po vražje skozi ozračje, le tem bolj mračna, topa, surova, infernalna in pravljичna na čisto drugi način kakor pa je bila še prejšnji hip, ko si jo občudoval v vseh njenih spektralnih barvah.

V nasprotju z baltskimi belimi nočmi bi lahko tu govorili o črnih dnevih. Saj sonca tu skoraj ne poznajo, to se pravi, še tistih par poletnih dni, kar jih je, ti pokvari neznosna burja in toplota, ki raste in pada kakor ponorela.

Neki nemški filozof pravi o Angležih, da so povsem živalske nature. Prvič, ko se pričinjaš opazovati pod tem neprijaznim nebom, res začutiš,

da si povsem poživinjen, len, zaspan in nekam topo surov — pa naj ti bo ta zavest še tako neprijetna. Neka nesproščena bestialnost ti zaide v ude, da se počutiš kakor onemogel zločinec. Southwellska katedrala, ki je najčudovitejši spomenik normanske arhitekture, s svojimi okornimi, debelimi in ogromnimi stebri, se zdi, da je res, kakor pripoveduje pravljica, zrasla iz te zemlje — prav kakor so zrasla ta ogromna, debela, starodavna drevesa. Ta drevesa, ki jih ni nikjer toliko, spravlja Čapek celo v zvezo z angleško konzervativnostjo.

Vulkanske Izoldine strasti, kri divjaških in na pol pobesnelih Shakespearejevih junakov, Byronovo demonstvo, razbojništvo Cromwella in Robin Hooda, ki sta se preganjala okrog mojega samotnega bivališča, se mi zdi za to vzdušje malone simbolično. Pozabil sem na lady Chatterley. Saj bivam dve milji od Lawrenceove rojstne hiše. V njegovih himnah človeškim strastem sem vedno videl pretiravanje telesnega slabiča. Dovolj je, da sem nekaj časa živel v njegovi domovini, pa mi je postal docela umljiv. Morda je napaka nekaterih njegovih spisov ravno v tem, da si povsem dovzeten zanje šele potem, ko si bil v Angliji. Njegova tragedija pa je tudi v tem, da je prvi, ki si je v čednostnem in puritanskem vzdušju angleške družbe upal izpregovoriti tisoč let staro resnico. Ni torej čuda, če ga je zaneelo. Rabelais, Boccaccio, Balzac ali pa Maupassant so živeli v okolju, ki morda ni bilo tako »vulkansko«. Pri vsej svobodnosti njihovega izražanja nimaš nikoli vtisa, da bi pretiravali, čeprav so dobesedno še veliko bolj »pregrešni«. Brez angleškega puritanizma in čednostne diktature, ki je nihče bolj ne potrebuje, kakor Angleži, bi si Lawrenceove »Lady Chatterley« in Joyceovega »Ulyssesa« ne mogli niti misliti.

8

Moj prijatelj, pri katerem sem gostoval nekaj dni na deželi in ki je po poklicu pesnik, meni, da v tem podnebjju skoraj ni mogoče ustvarjati. Večne depresije v zraku ti malone ustavijo vsako delovanje možganov. (Res je, da Anglež sploh ne zna misliti, pač pa zaradi tega nič manj nezmotljivo ne voha z nekim nepogrešnim živalskim nagonom.) Vsi kulturni Angleži živijo po možnosti v tujini in tudi on porabi vsako priliko, da uide tej klimi. Prav tako bi sodil tudi Nietzsche, ki je bil, kakor vsak pošten človek, v tem pogledu neznansko občutljiv in je dejal, da vse velike kulture nastajajo le v ugodnem podnebjju.

Neki drugi Anglež, ki je bil tudi povabljen, pa je k najinemu tarzanju lakonično pripomnil: »Čudim se Vama. Angleži, ki hodijo ustvarjati v tujino, se vašega jasnega neba prav kmalu naveličajo. Sicer pa pozabljata, da je v približno takšnem podnebjju ustvarjal tudi Shakespeare... in tudi moja malenkost.«

Res je, da se je nebo zaradi industrializacije in tovarniškega dima, ki pospešuje zbiranje oblakov in megle, od Shakespearea pa do danes močno izpremenilo. To vreme te naravnost okuži z nespečnostjo, da ne boš zaspal, tudi če si utrujen do smrti in si nalašč zato obhodil pol Londona. Tudi proslula megla ni nič drugega kakor tovarniški dim, zaradi katerega si pet minut po umivanju že črn kakor zamorec. Ta megla, ki spada med številne žurnalistične race in pretiravanja, prav za prav ni vredna svoje slave, zaradi katere sem tudi jaz prišel v neljubo zadrego. Vozil sem se iz Londona proti severu. Sedel sem sam v kupeju,

odprl okno in pričel snobsko vdihavati mrzlo, zeleno in neprodirno paro. »Ah, to je enkrat tista megla, o kateri sem že toliko slišal!« Šele čez nekaj minut me je pričelo grozovito praskati po grlu in ugotovil sem, da sem prav za prav v predoru. Odlična kakovost walleškega premoga mi je rešila življenje.

Ko tako v nočnih urah brez spanca postopam po Oxford Streetu in se lovim za njegovim »duhom kraja«, se nehote domislim tistih ljudi, ki primerjajo Angleže z Židi, nekateri pa celo z ženskami. Te primerjave, ki kakor vse druge, drže le na pol, so vsekakor zelo ilustrativne. Morda ni pri nobenem narodu baalski in kolosalni čut razvit tako močno kakor pri Judih. Toda ti večni preganjanci so v primeri z mirnimi in prenaslajanimi Angleži vse preveč komplicirani. Toli slavljenja, povsem enostranska in negenialna židovska nadarjenost se v najboljšem primeru ne povzpne niti do angleške kolosalnosti. Žid je čuden skupek neodgetne zapletenosti in orientalske primitivnosti. Anglež pa je večno primitiven in zaradi tega najbolj zagoneten človek, ki ga drugi narodi ali neznansko precenjujejo ali pa podcenjujejo.

Keyserling, ki meni, da je britanski značaj celinskemu človeku povsem neumljiv, je iznašel zanj nekoliko točnejšo formulo, bestialnost. Dodal bi, da je v njem še neka prav tako živalska in nepremišljena nezmotljivost. Anglež nagonsko sovraži, če že ne prezira vsako abstraktno mišljenje. Izživlja se takorekoč podzavedno in kvečjemu še izkustveno. Takšen je tudi v svojem znanstvenem delovanju. Saj skoro ni znanstvenika, ki bi ne bil za naše pojme popularen. Znano je, da lahko izvršuje kateri koli akademski poklic človek, ki ni nikoli študiral univerze. Tudi te so preje nekakšna vzgajališča kakor pa učilišča. Toda važno je, da praktično v tem načinu mišljenja ni nič manj pogrešljiv kakor pa mi, kar mu je toliko lažje, ker je doma itak samo v praktičnih vedah, prirodoslovju, tehniki itd. Anglija pa ni le klasična dežela izkustvenih ved, marveč tudi empirističnih filozofskih teorij, ki poudarjajo, da je podlaga vsemu mišljenju samo izkustvo.

Bivši italijanski zunanji minister grof Sforza se v svojih spominih povsem brez potrebe pritožuje nad vznemirljivo neizobraženostjo angleških državnikov, katerih zemljepisno znanje je ob sklepanju mirovnih pogodb zabavalo tudi naše časopise. Angleži bi lahko pokazali na svoje ogromno carstvo in mu odgovorili z Aristotelom, da sodi politična nadarjenost še na živalsko stopinjo človeške zavesti in da se oni o svojih najusodnejših življenjskih vprašanjih zmenijo ponavadi kar po domače. Vprašanje je seveda, če pojem politika ne zaobjema še kaj več kakor pa krotjenja zamorcev, trgovino in kulturno skavtstvo. Politika v našem smislu je nedvomno nekaj bolj ali manj odmišljen pojem. Po naših pojmih je Anglež prav za prav nepolitičen. Kako naj si sicer razlagamo, da živi že dolga stoletja nele brez vsake ustave, pisanih kazenskih, upravnih in drugih zakonov in celo skoro brez vsakega predpisanega takta. Kljub temu pa deluje ta družabni aparat kakor pri mravljah in drugih vzornih živalskih skupinah že stoletja naravnost brezhibno in brez vsakih pretresljajev. Angleška kolosalnost je prav tako primitivna, kakor pa ženski materinski in familiarni nagon po ohrani in ženska družabna prilagodljivost. Nikjer na svetu ni bilo tako malo revolucij in tudi še

danes so politični boji naravnost dolgočasni. Če je angleška demokracija danes najbolj konzervativna, to se pravi še konzervativnejša kakor pa fašizem, je morala biti v svojih početkih, to je v dobi Cromwellove diktature, pač najbolj napredna. Vmes pa se takorekoč ni zgodilo nič posebnega. Vse je le še nadaljevanje tri sto let stare tradicije. Tudi tako imenovanega liberalizma ni rodil, kakor pri nas, šele kapitalizem, še manj pa ga je izumil Adam Smith — marveč je le nekak sinonim za Anglijo sploh in za njeno izredno prilagodljivost. Anglež je večer liberelec in konformist. Tako neznansko in tako primitivno egoističen je, da niti ne more biti individualist. V tem pa je ravno skrivnost njegovega vzornega družabnega reda, prav tako pa tudi njegovega bogastva in njegove moči. V svoji mirni in zadovoljni netragičnosti je lahko deležen posvetnih in neherojskih dobrin. Tragičnost in »va banque« pa sta mu praktično in miselno povsem neznana.

Angleži vsaj po svoji okorni naravi niso reakcionarni, pač pa konzervativni, kar je šele v posledicah eno in isto. Po svoji tradiciji dobrega in slabega so eden najstarejših narodov. Za to starost, zrelost in plemenitenost jih lahko zavidajo, razen Francozov in Avstrijcev, vsi narodi.

Povsod vidiš staromodne tipe, staromodne obraze in celo na pol moderne obleke. Včasih se ti nenadoma zazdi, kakor bi zagledal starega prijatelja, ki je pred dolgim časom izginil iz naših krajev in se od takrat ni nič izpremenil. Povsod same sence preteklosti in polpreteklosti, neizpremenljive, trdne in neumrljive kakor veliki spomini. Nekaj veličastno nepremičnega in nepremagljivega je v teh ljudeh. Šele ta preživelost jim daje nekak pečat žlahtnosti in smešnosti hkratu.

To je dežela večne nepremagljive in nepristopne povprečnosti. Ta pa se tako čudovito sklada z vsem, kar je angleškega, da je malone simpatična. Simpatična je celo v svoji popolni netragičnosti in svoji anti-tragičnosti. Vsa ta moč in bogastvo, vsa kultura se zdi, kakor bi nastala iz strahu pred resnično veličino in tragedijo, medtem ko vsi drugi drvimmo čez drn in strn v tragedijo, čeprav morda v donkichotsko. Anglija je klasična dežela vseh optimističnih teorij od Thomasa Moora pa do G. H. Wellsa, čeprav ji manjka zato vsaka revolucionarnost. Takšen kolos kajpak ne gre kar tako postaviti na glavo. Po vseh neprijetnih izkušnjah so Angleži še edini narod na svetu, ki skušajo popraviti svet z dobro voljo, z nekoliko smešno in samozaupljivo dobro voljo. Med številnimi drugimi človečanskimi podvigi cvete tudi dobrodelnost, ki ji pravijo slumming, ali po naše lordski izprehod v predmestje.

»Slumming« pa je do danes edino, kar premore to ljudstvo v svoji borbi za toli opevano boljšo prihodnost. Vse ostalo je ostalo pač pri starem. Tudi vse, kar je dosegla delavska stranka, ki po svoji krščanskosti in svoji konzervativnosti ne zaostaja za nobeno drugo stranko, so bili sami slabi kompromisi, ki niso ogorčili delavcev nič manj kakor pa kapitaliste. Ne glede na to se opira na mogočno Trade Union, ki ni ravno dezinteresirana na prospehu kapitalizma. Vsaka reforma, pa naj bo že kjerkoli, je možna pač tako, da bi država posegla v zasebno iniciativo, četudi bi šlo — kakor se to dogaja v fašističnih državah, samo za podporo kapitalizmu samemu. To pa je spričo tako izrazito liberalne zgradbe vsega gospodarstva in vsega družbenega reda toliko kot nemogoče. Saj pravi Guglielmo Ferrero, da bi že uvedba obvezne vojaške dolžnosti do

temeljev pretresla ves angleški socialni sistem. Tudi če bi laburisti dobili absolutno oblast, bi ne mogli početi nič drugega kakor doslej. Kljub vsemu njihovemu dosedanjemu vladanju in ministrovanju je danes angleška socialna zakonodaja v primeri z italijansko, na katero se tako radi sklicujejo demokratični duhovi, naravnost predpotopna. Angleški delavec je glede na svojo številčnost, sindikalistično tradicijo in svojo relativno razvijenost vsaj po Marxovi formuli najbolj občutljiv za svoje pravice. V vzgledno politično dolgočasje pa ne vnaša nikakšnega življenja. Bojim se, da bi zašel v obrekovanje, če bi pričel navajati razne socialno politične, zdravstvene in demografske podatke. Omenim naj le, da so ti katastrofalni podatki postali aktualni šele zadnje čase, ko so pričeli razpravljati o morebitni uvedbi splošne vojaške službe...

V deželi, kjer vlada brezprimerna diktatura javnega mnenja, se skriva pod besedo demokracija marsikaj, kar se ne dogaja tudi v manj demokratičnih državah. Britanec je še vedno zelo ponosen na svojo svobodo, čeprav mu ta ne prinaša vselej otipljivih koristi, pa tudi na svojo tiskovno svobodo, četudi velja ta v praksi samo za tiskovne kralje. Tako je, če je treba, ponosen tudi na svojo bedo. Končno pa si tudi brezposelna para misli, da bi, če že danes z brezposelno podporo strada (ali vsaj životari po francoskih obalnih vaseh!), v komunizmu poginila. Nekaj drugega bi bilo seve, če se Angleži tudi v komunističnem redu ne bi odpovedali svojim kolonijam in svojim inozemskim investicijam. Vsaka, čeprav še tako problematična reforma pa bi bila možna šele po katastrofi, kakršne si ne želi tudi najbednejši prebivalec White Chappela. Sicer pa se je angleški sistem pri vsej svoji neizpremenljivosti izkazal za tako neznansko kameleonskega, da bi ne bilo čudo, če bi se pretihotapil in prelisjačil tudi čez nov družabni red. Po prilagodljivosti ga presega samo še katoliška cerkev, ki je v bistvu prav tako neizpremenljiva kakor pa Albion.

10

Zadnji čas je spričo Gideovih atak na sovjetski konformizem — to je družabno prilagodljivost, ki ne dopušča posamezniku nikakega poleta — ta beseda postala spet aktualna. To kar se dogaja v Rusiji, je diktatura od zgoraj, konformizem pa je nasilje, ki prihaja od spodaj, skratka diktatura javnega mnenja.

Ta je nedvomno hujše in trajnejše zlo, kakor pa diktatura, ki se mora (zlasti še, če je morda upravičena), slej ali prej poplemeniti ali pa propasti. V konformizmu zapada z vsakim korakom tudi Nemčija, ki trpi hkratu na obeh zleh, na običajni diktaturi in še diktaturi javnega mnenja. Hitler ni zgolj diktator, marveč hkratu tudi prerok, fanatik, nekak neizobražen Savonarola, dogmatik in povrhu še puritanec, ki veruje v sleherno svojo besedico (Mussolini je nasproten, romanski tip diktatorja, ki natanko ve, kdaj pretirava). Le tako si pojasnimo do absurda dosledno izvajanje nacionalno socialističnih reform, če se lahko tako izrazim. Nevarnost za nemško zavest ni toliko v tem, da mu množice slepo slede, kolikor v tem, da mu tudi slepo verujejo, o čemer se ni težko prepričati. Kajpak ima opravlka s pasivnim narodom, čigar politična nevzgojenost je malone prislovična. Če se toliko ukvarjam s sodobno Nemčijo, delam to zato, ker nam nudi Anglija glede tega presenet-

ljivo podobno sliko. Ni namreč neznačilno, da je bil prav tako nekulturen puritanec tudi poslednji angleški diktator Cromwell in tega prav nič ne odtehta dejstvo, da je bil hkratu utemeljitelj današnje britanske svetovne moči. Mislim, da se lahko mirne duše sklicujem na Čapka, ki pravi, da je nemara le protestantizem (to se pravi puritanizem) tisti, ki je uničil angleško umetnost.

Diktatura javnega mnenja, tiranija povprečnosti. Od ljudi najrazličnejših političnih prepričanj čujem dan za dnem: »Vsakdo ve, da je Mr. Churchill naš daleko najsposobnejši in edini genialni državnik. Toda, kaj ko mu nihče ne zaupa. Tudi meni ne pride na misel, da bi ga volil.«

Ta previdnost je Angležem prav tako pogubna kakor pa Nemcem nasprotna skrajnost. Nemško oboževanje posebnosti zaradi posebnosti je tolikšno, da ga lahko izrabi že vsak bedak. Sicer pa Mister Churchill pri vsej pustolovski naravi svojih prednikov in sorodnikov ni nikak Alkibiades. Še manj pa je Coriolan. Takšen Coriolan je bil Metternichov posnemovalec Castlereigh. Toda Castlereigh je bil, kakor Weininger, organski samomorilec in je počenjal stvari, ki so že same po sebi nemogoče.

Diktatura javnega mnenja: Pri nas gledamo Hitlerja v filmskem žurnalu že kot nekakšno eksotičnost. Njegovi najhujši nasprotniki ga tako neznansko prezirajo, da ga niti ne sovražijo. V Angliji pa se mora filmski speaker pol ure opravičevati, da je spravil na platno to nečloveško pošast. »Zaradi parade, ne zaradi Hitlerja!«

Nezaupljivost do kakršne koli posebnosti je tolikšna, da se je izpremenila v vsakem posamezniku v paničen strah, da bi bil kakor koli poseben, saj si vsaj v pogovoru niti ne upa biti duhovit. Ta mediokritetna kuga je tudi tista, ki včasih prižene čudake do tako odurnih, prenapetih in »posebnih« skrajnosti. Ali, vseeno umirajo mirne smrti, zakaj tudi te ščiti večni konformizem. Vsakdo se jih izogiba — toda vsakdo jih pusti pri miru. Saj se niti nad Wildeom ni treba zgražati, ko pa ga ne gre (vsaj v pogovoru in po možnosti tudi v literaturi), niti omenjati. Povprečnost pa je tudi težko dosegljiv ideal vsakega gentlemana: vsak diplomiranec mora dobiti še posebno »nравstveno« izpričevalo. Dovolj je, da je bil slab »kolega«, pa mu kljub še tako odličnim učenim uspehom (po katerih sploh ne vprašujejo), lahko pokvarijo vso kariero in kar je huje, eksistenco sploh.

11

Toda že zopet obrekujem in pozabljam, da je Anglež, morda ravno zaradi vsega tega, ne ravno najtaktnejši, toda prav gotovo najljubeznivejši in tudi najbolj dober človek na svetu — zlasti še, če si pri njem sploh »mogoč«. V tem je živo nasprotje Francozu, ki si v okviru svojega stila lahko dovoli največje nesramnosti. Izključeno je n. pr., da bi ti vzgojen Anglež kakor koli oporekal — pa čeprav samo glede vremena, ki pa je itak nesporno neznosno. Pri nas se najboljša prijatelja lahko do nezvesti prepirata o vsem, kar se ne tiče njiju. Anglež pa sploh ne sme debatirati. Pritrjeval ti bo vse dotlej, ko ti bo moral že obrniti hrbet. Tudi če se seznaniš z literatom, ali znanstvenikom, ki govori šestnajst jezikov ali pa nobenega, se bo pogovor sukal celo uro o vremenu, o konjskih in pasjih dirkah, o cricketu in golfu, ali pa se sploh ne bo sukal. Znan je dovtip o lordu, ki v klubu zašepče natakarku: »Nesite sira X.

ven. Saj je že tri dni mrtev.« Mrliča niso opazili, ker je taktno molčal in se ni za nikogar menil.

Morda je bolj zaradi te obzirnosti in previdnosti, kakor pa zaradi prislovične angleške »snobbery« družba razbita na tisoče majhnih kast in klubov — od čevljarjev pa do lordov, čeprav je razmeroma malo diferencirana. Obubožani pariški Faubourg St. Germain še ni videl nobenega bankirja. Angleži so v tem pogledu toliko boljši, da si lahko kupiš vsako čast in vsak družabni položaj. Klasični »ali Cezar, ali nič«, je tu že davno degeneriral v »ali denar, ali nič«. Londonski borzni senzal ni nihče drugi, kakor pa sam brat sedanje angleške kraljice. Zmotno je naziranje, da pri raznih kraljevskih in vojvodskih ženitvah igra vlogo nizko pokolenje in drugi družabni motivi. Merodajni so samo нравni motivi, ki so pripravili ob prestol tudi zadnjega angleškega kralja. To se pravi po domače, da je bila Mrs. Simpson enkrat in pol ločena.

12

Ko sem se kmalu po Božiču vrnil s sprehoda v hotel, sem doživel nekaj, kar je že samo po sebi tako značilno, da ne potrebuje nobene razlage. V hotelskem salonu so gostje, ki so se komaj poznali med seboj, prepevali ob spremljevanju klavirja. Hotelir, ki je opazil moje zmigovanje, mi je takoj pojasnil, da so to božične pesmi, nekaj odjek božičnice, ki jo je imel pred dnevi klub, ki je tudi lastnik hotela. Neki novinar, ki stalno biva v tem hotelu, mi je na vprašanje, ali so ti ljudje res tako pobožni, odgovoril stoično: »Angleško ljudstvo ni pobožno zaradi vere, marveč zaradi tradicije. Saj tudi v parlamentu molijo. Anglež ne opusti svoje religije, prav kakor tudi ne trgovca, pri katerem je kupoval že njegov oče ali stari oče. Ateizem se tu ne obnese, prav kakor se ne obnese Žid, ki prodaja svoje blago magari za polovično ceno.« Novinar je bil po mojem sklepanju sam Žid in sevé eden redkih socialistov v kontinentalnem smislu. Sicer bi ne mogel sklepati tako cinično in tako — točno. Anglež nikakor ni tako zviti, kakor se navadno misli. Samo neznansko prilagodljiv in mačje elastičen je. Še bolj neumesten je očitek, da je, zlasti v politiki, svetohlinec. Psihološko je vedno iskren in vedno veruje svojim lažem, za kaj drugega je namreč vse preveč preprost. Za tartuffstvo — ne ravno v Molierejevi obdelavi — je potrebna že neka demoničnost. Bestija pa še ni demonična, prav kakor bi bila neokusna moda trditi, da je tudi bolj življenjska in vitalna kakor pa bitje z močno razvito zavestjo. Nekaj tragičnega svetohlinstva se drži vseh kontinentalnih, to se pravi, vseh ideologij. Anglež pa se komaj zaveda, da je egoist. Povsem iskreno z eno roko osvaja, z drugo pa pridiguje čednost. Resnica je tudi, da pri vsej čednosti in puritanstvu nikoli ne olepšuje svojih slabosti, marveč jih le spretno prikriva. Zato je ta dežela tudi pravi Eldorado vseh izsiljevalcev, ki bogaté na račun tujih grehov in so največje družabno zlo, ki ga je ustvarilo angleško »prečiščeno« protestantsko krščanstvo. Po novi praksi ščitijo zločince pred izsiljevalci, kar pomeni da je teh poslednjih gotovo več. Ta nova praksa je zalegla ravno toliko, da je nedavno sam kentski vojvoda brez posebnega povoda dobil na tisoče izsiljevalnih pisem. Sicer pa je te razmere popisal tudi Galsworthy v Sagi o Forsytih.

Anglija nam nudi poučen primer, da pretirana morala, pa naj bo že kakršna koli, sama po sebi še ne more poplemenititi vseh zatrtih nagonov v človeku, marveč jih še poudari. Vsak Anglež ima na tihem, v okviru gentlemanstva, ali pa izven njega še neko skrito, neizživeto, pustolovsko, detektivsko in okultno naravo. Ta neizživeti del človeka se izživlja na najrazličnejše eksotične načine, med drugim tudi v dobesednem okultizmu. Eno teh eksotičnih polj udejstvovanja je tudi špijonstvo, živalski voh, ki je ne le odlika, marveč neka prava epidemija tega naroda. Saj pravi Churchill, da je med svetovno vojno ves angleški narod bolehal na špijonomaniji.

Na zunaj pa Anglež ni le kreposten puritanec in dober kristjan, marveč je tudi dejansko pošten. To je edini kos sveta, kjer te ne oberejo do zadnjega božjaka. Svoje pomanjkanje stila in značaja mora nadomeščati s poštenostjo, ki je kvečjemu sestavni del značaja. V tem je docela prevzel tradicijo zmagovitega cromwellskega meščanstva, ki je tekmovalo z višjimi, obubožanimi sloji samo še z denarjem in s svojo kmečko poštenostjo in je temu narodu za vse večne čase vtisnilo neizbrisen pečat. Medtem ko je meščanstvo povsod drugod postalo slab posnemalec premaganega razreda, tiranizira ta kasta v Angliji že cela stoletja vse druge, višje in nižje sloje. Pomagala si je s svojo praktičnostjo in svojimi trgovskimi sposobnostmi. Moralno pa se je opirala na protestantsko biblijo, ki ji je bila edina nravna hrbtenica. Prav tako je uspelo in se do danes ohranilo tudi holandsko protestantsko meščanstvo, ki ima prav kakor angleško, zelo staro tradicijo. Na Holandskem je zmagal puritanizem tako prodorno, da mu je uspelo uničiti celó folkloro. Moderno meščanstvo v vseh ideologijah, ki jih je podpiralo in izkoriščalo, ni moglo najti več tiste tolažbe in samozavesti, kakor bi jo tri sto let prej našlo v protestantizmu, oziroma puritanizmu. Morda moramo prav v pomanjkanju te moralne hrbtenice iskati vzrok, da izumira neprimerno bolj, kakor pa anglosaksonsko meščanstvo ter se mora še v večji meri dopolnjevati z novimi novopečenimi deklasiranci. Ta vrsta buržuazije je moralno manj vredna, kulturno pa nedvomno vrednejša od puritanske.

R A Z N O

A. W. HASLETT: NEREŠENI ZNANSTVENI PROBLEMI. (UNSOLVED PROBLEMS OF SCIENCE)

(Nadaljevanje)

Ali so še drugi svetovi? Če se spominimo pri tem vseh mogočih poročil o Marsu in najrazličnejših utopičnih romanov, ki so obravnavali to temo, takrat se šele zavemo neizbežne romantičnosti takih zamisli. Toda zemlja je bila za človeštvo predolgo središče vsega dejanja in nešteto borb je bilo treba, da je prodrlo pravo spoznanje o nebogljenosti naše zemlje v vesoljstvu. V človeškem spoznanju je morala dobiti pravo mesto med ostalimi planeti in s tem je izgubila seveda za vselej svoje prvenstvo. Ali niso nemara med drugimi planeti tudi še vseirska

telesa, na katerih so enaki ali podobni pogoji za življenje? Tudi ta vprašanja so na meji znanstvenega spoznanja, pretehtati je treba vse dokaze za in proti, preceniti vse verjetnosti in vendar odloča predvsem le subjektivno mnenje posameznika v okviru verjetnosti.

Kaj nam povedo dejstva? Kakšni so biološki osnovni pogoji življenja? In saj se je lahko razvilo na drugih planetih drugačno življenje v drugačnih pogojih, usmerilo se je drugam, a je vendar ostalo življenje. Saj je nemara naše človeško pojmovanje življenja preozko! Tudi življenje na naši zemlji ni nastalo naenkrat, marveč se je razvilo polagoma, v ogromnih razdobjih se je diferenciralo. In če pomislimo na najnižje življenje, na bakterije, ki v nasprotju z vsemi drugimi

živimi bitji ne potrebujejo za svoj obstoj kisika in živijo od dušika, tedaj tu že ni več izpolnjen osnovni biološki pogoj in bi lahko sklepali, da različna živa bitja potrebujejo različne pogoje za svoj nastanek, za svoj obstoj in razvoj. Toda mi ljudje si skoraj ne moremo predstavljati življenja brez zraka in vode. Energija se sprošča navadno s izgorevanjem v organizmu, to je s porabo kisika. Življenje na naši zemlji je po večini vezano le na ta proces in sicer, čim bolj je življenje komplicirano, tem bolj je vezano na kisik. Vdihavamo kisik in izdihavamo ogljikov dioksid, ki je produkt izgorevanja. Pri tem nastaja energija. Seveda ni s tem še rečeno, da mora izgorevati prav ogljik in se spajati s kisikom v organizmih, dasi ima ogljik svojevrsten položaj med drugimi prvinami in je najbolj prikladen za gradbo organizmov. Drugi biološki pogoj je voda. Tudi življenja brez vode si ne moremo predstavljati. Ta vsakdanja spojina uravnava vse življenje s tem, da pospešuje ali zavira presnove in uravnava telesno temperaturo. Organizmi so po večini zgrajeni iz vode in prilagojeni so lastnostim vode. Pravilno izhlapevanje vode jim daje stalno temperaturo.

Za vsako našemu podobno življenje na drugih planetih je torej potreben kisik in vodik ali bolje kisik in voda. Življenje omejuje nadalje meja mraza in toplote, vendar je meja mraza mnogo bolj oddaljena kakor meja vročine. Temperatura v notranjosti organizma mora biti med lediščem in vreliščem vode. Če bi imel človek na primer azbestno kožo, kar bi ne bilo nemogoče, bi prenesel mnogo višjo zunanjo temperaturo, a vendar ne preko vrelišča vode, ker sicer ne bi moglo telo nadoknaditi izhlapele vode in bi organizem nujno propadel. Prenesel bi lahko na primer tudi temperature pod lediščem, če bi imel sistem cevi, v katerih bi se zrak, preden bi prišel v pljuča, dovolj ogrel. Življenje pa se vendar laže prilagodi mrazu kakor vročini. Vzemimo primer, da bi naše sonce izgubilo večji del svojega izžarevanja, tako da bi zavladal hud mraz in bi bila zemlja ob ekvatorju pokrita z večnim ledom. Ali se ne bi moglo razvijati človeško življenje — kakor v starodavnih prerokovanjih — v globini zemlje v svetlobi ultravioletnih svetilk, v večni pomladi, poletju ali jeseni kakor bi hotela znanost? Hranili bi se ljudje z umetno hrano, izumrlo pa bi rastlinstvo in živalstvo. Ne bilo bi več premoaga ne nafte in ne vodne sile, to podzemeljsko človeštvo pa bi dobivalo energijo z razkrojem materije, kakor se nam danes niti ne sanja. Saj gradi človeštvo že danes

podzemeljska mesta za bodoče vojne. Tak razvoj bi bil vsekakor mogoč.

Z vseh teh vidikov se lahko sedaj ozremo po življenju na drugih planetih. V našem planetnem sistemu je večina planetov premrzlih. Na Merkurju, ki je najbližji soncu, pa je temperatura nad 400 stopinj. Orjaka Jupiter in Saturn sta za življenje premrzla, pa četudi bi vzeli še tako širokogrudne življenjske pogoje. Zunanji planeti Uran, Neptun in mali Pluto so še neprimerno bolj mrzli. Ostaneta torej le še zemlji najbližja planeta Mars in Venera. Mars je za naše pojme zelo mrzel planet. Dnevna temperatura sicer doseže 35 stopinj, pri sončnem zahodu pa že zmruže in ponoči pade temperatura na kakih 100 stopinj pod ničlo. Ti pogoji pa vendar še dopuščajo življenje. Drugo vprašanje je Marsovo ozračje. Na osnovi astronomskih preiskav lahko spoznamo, da ima Mars ozračje, ki je sicer redkejšo od našega, ker vsebuje približno le eno sedmino kisika in vodika našega ozračja, a ima torej vendar bazo za organizirano življenje. V tem ozračju plavajo le redkokdaj oblaki. In kaj je s tako imenovanimi »kanali« na Marsu, ki naj bi bil nekaj dokaz visoko organiziranega življenja? Lahko se le optična prevara, malo verjetno pa je, da bi bili delo razumnih bitij, zaradi težav, ki bi jih morala ta bitja premagati, da bi zgradila tako ogromen, na daljavo 70 milijonov kilometrov viden sistem kanalov. A vendar nekateri astronomi še danes verjamejo v to zamisel. Kakor so »kanali« napačna oznaka, tako je tudi napačno govoriti o morjih na Marsu. Temna polja, ki jih opazujejo na Marsovi površini, so bila nekoč res nemara prava morja, dokler ni voda prehlapela v redko ozračje. Zdaj pa so le temna polja, ki kažejo astronomom posebne spremembe v svoji barvi od zelene v rjavo, ki nazadnje tudi izgine. Kadar izgine na Marsu polarni led, so ta »morja« ob ekvatorju zelena. Ali naj bi bile to letne spremembe rastlinstva na Marsu? Najbrž so možne tudi druge razlage, vendar pa je ta misel zelo zapeljiva, ker bi dokazovala rastlinsko življenje, in če obstoja rastlinstvo, mora biti tudi živalstvo, kateremu je osnovni pogoj rastlinstvo. Dokazov pa nimamo niti za niti proti.

Zemljan bi se na Marsu najbrž zelo čudil izredno suhemu podnebju ter izredno nizkim nočnim temperaturam. Čudil bi se pa tudi temnomodremu nebu, po katerem bi le redkokdaj plaval kak oblak. Tudi obema Marsovima lunama bi se zemljan čudil. Večja luna bi vzhajala na zahodu in zahajala na vzhodu in bi v tem kratkem času prešla vse faze od mlaja do

polne lune in obratno. Manjša luna ne bi bila nič manj čudovita. Če bi bila enkrat na nebu, bi ostala tam kar tri dni in bi bila v tem času dvakrat mlaj in dvakrat polna luna. Čudil bi se pa tudi majhni privlačnosti na Marsu.

S tega vidika govorimo lahko le o Marsu. O Veneri ne moremo povedati ničesar podobnega. Ta planet je vedno zakrit z neprodinno plastjo oblakov, o kateri ne vemo niti kako je debela. Gotovo se tamonje podnebje razlikuje od našega. Ker je ta planet bliže soncu kakor zemlja, mora biti precej bolj vroče in najbrž tudi zelo vlažno. Vlažna vročina pa je živim bitjem neprijetna. Za enkrat nam ta planet ne pove mnogo, vendar pa lahko upamo, da bo znanost s pomočjo infrardečih žarkov prodrla to plast oblakov in tako ugledala površino tega skrivnostnega planeta.

Kaj pa planeti drugih zvezd? Ali ni med tisoči in milijoni zvezd nobenega drugega planetnega sistema in med temi planeti nobenega planeta, ki bi imel ugodne pogoje za življenje? Po najjasnejši astronomski teoriji je rojstvo planetnega sistema izredna redkost in James Jeans je izračunal, da se lahko pripeti nemara le enkrat v 5000 milijonih letih. To pa je izračunal angleški astronom še takrat, ko še ni veljala v astronomiji teorija o raztezanju vesoljstva. Ker je bilo vesoljstvo po tej teoriji некоč mnogo manjše, je verjetno, da so nastali takrat, ko so se še različna ozvezdja sekala, tudi drugi planetni sistemi, toda razen te verjetnosti ne poznamo ničesar prijemljivega. In če so taki sistemi nastali, morajo biti na približno isti razvojni stopnji kakor naš sistem, torej bi lahko sklepali, da predstavljamo prve poizkuse razumnega življenja. Če pa so bili pred nami kje v vesoljstvu že predniki, so bili na vsak način zelo redkokje.

Ali je torej življenje na drugih svetovih? Vsekakor je to stvar osebnega nazoranja. Verjetno je, da so tudi na drugih planetih ugodni pogoji za življenje, toda zlo je v tem, da niti ne vemo, kako je nastalo življenje na naši zemlji. Ali je bilo le naključje, da je nastalo v prablatsu naše zemlje najnižje življenje, ki se je razvijalo bohotno ali pa izumiralo, kakršne so bile pač okoliščine, ali pa je nastalo s stvariteljskim dejanjem? Smisel takega nameravanega stvarjenja pa nam je nerazumljiv in ne najdemo zanj nobenega pametnega razloga. Najbolj verjetno za človeško spoznanje je znanstveno naziranje, da se je razvilo življenje iz številnih poizkusov, ki so bili vsi vzročno povezani z razvojem zemlje same kot dela vseob-

sežne celote. Življenje je nastalo torej samo po sebi takoj, ko so bili izpolnjeni vsi za to potrebni pogoji na zemlji, in to je za človeški razum nerazumljivo naključje, ki ga ne more izpolniti s svojimi znanstvenimi poizkusi, da bi ustvaril življenje. Končni zaključek pa so le na vse strani odprta vprašanja, ki jim ne vemo odgovora.

In večno se spreminja svet... Če si ogledujemo gorovja, ki jih je človek некоč odeval s svojo mistično vero in postavljaj na njih bivališča bogovom, se nam zdi, da so negibna, neuklonljiva in večna kakor vsa trdna zemeljska gmota. In vendar so prav gorovja dala prvo pobudo za misel, da je zemlja spremenljiva. V gorskem skalovju se zrcali zgodovina pradednine z vsemi ogromnimi spremembami. Ne vemo sicer zagotovo, kako so nastala gorovja, vemo pa, da so nastala v različnih dobah, da so se spreminjala, da je glodal na njih dež in mraz, da so se gorovja in celine dvigale in potapljale, ker vse to je pisano v gorskih skladih, ki jih opazujemo danes. Vode izjedajo gorovja in odnašajo zemljo. Vse to zopet naplavlja in gradijo nove plasti v morskih globinah. Po cenitvah ameriških geologov odnesejo vode v Združenih državah letno 783 milijonov ton trdne celine. Od leta 1776 do današnjih dni so torej naplavlile v morje goro, ki bi bila dolga 11 km in visoka 1400 metrov. Toda vse to ne gre v izgubo. Morska gladina se dviga in po novih raziskovanjih je povečan pritisk morja vzrok, da zrastejo nova gorovja. Poznamo dovolj dokazov za današnje spremembe. Merjenja v Skandinaviji so dokazala, da se severni del polotoka letno dvigne za 1 cm, južno zapadni del pa ostane nespremenjen. Podobne spremembe se pojavljajo tudi na baltski obali Finske. Tudi Anglija se polagoma nagiblje od severozapada proti jugovzhodu. Izkopavanja v zasutem kanalu Themse so pokazala, da so plasti, na katerih so živel predniki iz kamene dobe, 18 do 21 metrov pod morsko gladino, iz česar sledi, da se je okolica Londona v zadnjih deset tisoč letih vedno pogrezala in sicer vsakih sto let za povprečno 225 cm. Merjenja pa so tudi potrdila, da si ne dokazala, domnevo, da se nagiblje vsa Anglija polagoma v eno stran. Laže kakor to nagibanje dokažemo po eni strani rušenje obale in po drugi strani širjenje nove obale v morje.

Gorovja se stalno dvigajo in ogromne sile so potrebne za to dviganje. Toda kaj povzroča te spremembe? Navadno si ljudje predstavljajo, da se zemlja stalno ohlaja in zaradi tega se krči, zunanja skorja pa je tako prisiljena, da se prilagodi manjšemu obsegu, to se pravi, da se naguba in

nastanejo gorovja. Odkritje radioaktivnosti pa je pokazalo, da vsebuje zemlja neslutene vire energije. Ta energija se je morala sprostiti zaradi neprestanega razkroja radioaktivnih snovi v zemlji in tako ni potrebno, da bi se stalno ohlajala. To dejstvo pa ovrže prejšnjo predstavo o nastanku gorovja. Raziskovalci so nato posvetili vso pozornost ogromnemu pritisku v morskih globinah, ki nastane zaradi stalnega odplavljanja celine. Ta pritisk naj bi bil v zvezi z nastankom novih pogorij. Spričo zamotano oblikovanih alp pa se zruši tudi ta razlaga.

Kako so torej nastala gorovja? Na vsak način morajo nastati le zaradi učinka ogromnih sil in potresi so tiste gibalne sile, ki bi jih lahko imenovali porodne bolečine gora. Posamezni potresi so sorazmerno le neznatna gibanja zemeljske skorje. Največje tako gibanje je bilo ob potresu leta 1891. na Japonskem, ko je nihala površina zemlje za 10 cm, a je doseglo podolžno premikanje tal pri tem do 30 cm. Geografska porazdelitev potresov dokazuje, da nastajajo gore zaradi krajevnih napetosti v zemeljski skorji. Zemeljske potresne črte so vezane na smeri največjih pogorij. Ena potresna črta pričenja v Južni Evropi in gre preko Himalaje v malajski arhipel. V severni Avstraliji se razcepi in en del se nadaljuje ob obali vzhodne Avstralije, drugi del pa proti vzhodu in jugu preko Tihega oceana. Tu je nemirno gorovje v globinah morja in le vrhovi tega najvišjega gorovja na svetu segajo kot neznatna otočja nad gladino. Druga potresna črta poteka v smeri zapadne obale Južne in Severne Amerike preko Behringove ožine vzdolž azijske obale, kjer se zlije z evropsko-azijsko črto. Pregled približno 160.000 potresov pokaže, da je bilo 53% vseh potresov v okolici evropsko-azijske potresne črte, 38% ob tihoocanski črti, ostanek 9% pa se porazdeli po vsej ostali zemeljski površini. Gorovja in potresi so brez dvoma v tesni zvezi. Posedanje ali dviganje ogromnih gorskih gnot stresa zaradi silnega pritiska daleč naokrog tudi zemeljsko površino. Toda ali je s tem rešen tudi praktičen problem, kako bi vnaprej napovedovali potrese? Nikakor ne. Nešteto teorij so postavili, celo luna naj bi povzročala na trdni zemeljski površini podobno plimo in oseko kakor na morju. Druga teorija zatrjuje, da napovedujejo potrese električne spremembe, ki jih danes še ne poznamo. Celo živali naj bi bile napovedovalci potresov, na primer mačji som. To je sicer mogoče v toliko, kolikor so živali neprimerno bolj občutljive za nekatere spremembe kakor človek, druge osnove pa take domneve nimajo.

Odplavljanje in naplavljanje, počasno

usedanje ogromnih plasti in potresi so trdni dokazi, da se zemeljska površina še danes neprestano spreminja. Okameneli ostanki morskih živali v najrazličnejših višinah gora nam govorijo o neskončno počasnem razvoju življenja in gorovja, skratka vse trdne zemeljske površine, pokažejo nam spremenljivo geografijo naše zemlje.

Prvo teorijo, ki razlaga nastanek in dviganje ter posedanje celin, je postavil profesor Joly. Po tej teoriji naj bi bila radioaktivnost zemlje gonilna sila teh procesov. Pod celinami in pod morji obdaja zemljo v notranjosti plast bazalta in ta plast je po Jolyjevem mnenju nekaka avtomatična radijska peč, v kateri se zaradi radioaktivnega razkroja materije polagoma nabira toplota. Milijone let ni nobene vrednega znaka sprememb. Ko pa doseže vročina svoj višek, se bazaltna plast raztali in raztegne, postane lažja in celine, ki so se dvignile, se zaradi svoje teže potopijo znova v njo. Nabrana toplota se porazdeli, bazaltna plast se ohladi in dvigne zopet kontinente v prejšnjo višino. Pri nadaljnjem ohlajevanju se površina nagubanči v gorovja in perioda sprememb je zaključena, da se po dolgem razdobju znova ponovi. Kakor je izračunal Arthur Holmes, se te periode sprememb ponavljajo v razdobjih 25 do 40 milijonov let. Če pa domnevamo, da je vir toplote bolj v osrčju zemlje, bi se te spremembe ponavljale v obdobju 150 milijonov let, kar bi bolj odgovarjalo razvojni zgodovini skalovja. Verjetno je, da smo zdaj v prvi dobi po spremembah in da čaka človeštvo še marsikatera presenetljiva geološka sprememba. Razbrati sistem teh sprememb pa ni mogoče, ker je tempo prirode tako zelo počasen, da je življenje človeštva in njegove civilizacije ničevno v primeri z geološkimi obdobji. Male spremembe opazimo, velike ostajajo prikriti. Ali ni torej marsikaj resničnega v legendah o potopljenih celinah? Ali niso bile celine nekoč povezane med seboj? Kako si razložimo razširjenost živalstva v posameznih kontinentih? Na nekaterih celinah so izumrle določene vrste živali, na drugih so se ohranile. In rastlinstvo? Ali ni tukaj na primer nebroj dokazov, da je bila Avstralija nekoč povezana z Azijsko celino s potopljeno deželo »Godwana«, katere preostanki so posamezni otoki? Toda raziskovalec Grönlandije Alfred Wegener je postavil še drugo teorijo »plavajočih kontinentov«, ki razloži marsikatero težavo. Po njegovi teoriji so bili nekoč vsi kontinenti ena sama celina in zdaj plavajo na morju skalovja. Obale posameznih celin se v glavnem skladajo in lahko si zamislimo, kako so se odtr-

gali kontinenti drug od drugega, lahko si skonstruiramo prvotno celoto. Ko so se celine ločile, so se seveda odtrgali posamezni manjši kosi, današnji večji otoki. Ta teorija je enostavna in enotna, izključuje številne namišljene zemeljske ožine med posameznimi kontinenti, ki jih zahteva biologija in zoologija, da si razloži razširjanje živalstva ter rastlinstva. Poleg zooloških dokazov jo potrjujejo tudi geografski dokazi. Težka pa je rešitev le enega vprašanja, katera sila je bila tako ogromna, da je ločila kontinente. In ali se te celine še vedno premikajo? Ali se na primer južna Amerika, ki se je ločila od južne Afrike, še vedno oddaljuje? Kar da bo človeštvo lahko točno izmerilo to gibanje, bo šele mogoč korak naprej in nemara bo nova teorija povezala teorijo »radijske peči« z Wegenerjevo teorijo in našla tako novo pot do rešitve problema.

Čarovniški kotel našega vremena. Kdo ne ve kako zavisi vse človeško nehanje od vremena. Zaradi vremenskih nepravilnosti zastane ves promet po kopnem in po morju. Vsak kmet bi bil hvaležen tistemu, ki bi mu vnaprej povedal vremenske prilike za eno leto. Meteorologi sicer napovedujejo vreme za par dni vnaprej, ker so vremenske opazovalnice po svetu neprestano v zvezi. Toda vemo pa tudi dobro, da se še tu marsikdaj zmotijo, zlasti če govorijo o vremenu na večjih področjih. Zelo pogosto govorijo, kakšno bo vreme v Indiji, v Alaski, v Avstraliji, o domačih krajih pa previdno molčijo. Naloga meteorologije je neprimerno obsežnejša. Ozračje, ki uravnava naše vremenske prilike, je fizikalen sistem in torej podrejen fizikalnim zakonom. O teh fizikalnih zakonih pa nimamo pregleda in le nekaj činiteljev poznamo, ki vplivajo na naše vreme. Najprej je tu sonce, pravih vremena, dežja, snega in vetrov. Sončna energija prihaja na zemljo, en del se je odbija v vesoljstvo, drugi del jo adsorbira naše ozračje, tretji del pa obe vrhnji plasti ozračja. Nadalje so tu morja, iz katerih neprestano izhlapevajo ogromne količine vode, ki padajo potem kot dež na zemljo in dež zavisi zopet od vetrov, vetrovi so pa premikanje zračnih plasti zaradi temperaturnih razlik in prejemajo energijo od sonca. Zrak se nad suho zemljo ugreje hitreje kakor nad morjem, postane specifično lažje in splava v hladnejše plasti, na njegovo mesto pa prihaja mrzel zrak. Ker pa se zemlja vrti kakor vrtavka, nastajajo anticikloni in depresije. Anticiklon je kljub skrivnostnemu imenu le navadna zračna gora, ki se polagoma seseda, ker odteka zrak ob straneh, a smer odtekanja uravnava vrtenje zemlje. Na severni pol-

obli ga usmeri proti vzhodu, na južni pa proti zahodu. V severnih krajih se giblje torej zrak okoli anticiklona v smeri navzven usmerjene spirale. Depresija je le nasprotje anticiklona, torej nekaka zračna dolina, ki neprestano vsrkava zrak in je gibanje zraka obratno usmerjeno kakor pri anticiklonu. Moderni meteorologi pa trdijo, da je depresija le simptom, ne pa prvotni vzrok in govorijo o »polarnih frontah«, o »frontah mraza« in o »frontah toplote«, ki naj bi bile nekaka obrežja različnih zračnih plasti. To jim dobro služi za napoved vremena od enega dne do drugega.

Na zemlji je večje število depresij in anticiklonov, ki trajajo delj ali manj časa. V severnem Atlantiku poznamo islandsko depresijo in pri Azorih anticiklon. V Antarktidi je večja pokrajina s stalnim nizkim zračnim pritiskom, nad morjem nekoliko severneje pa so trije med seboj povezani anticikloni, eden nad indijskim, drugi nad severnim atlantskim in tretji nad južnim pacifiškim morjem. To pa še ni vse. V ozračju so stalni tokovi in po računih Napiera Shawa odeče v mesecih od januarja do julija s severne poloble 10 milijonov ton zraka na južno poloblo in naslednje mesece zopet nazaj in vse naše vremenske spremembe so le malo pomembni pojavi, ki spremljajo to izmenjanje zraka.

In kaj je s starimi kmetjskimi vremenskimi prerokovanji? V marsikaterem je nekaj resnice. Saj je na primer pojav peresnih oblakov na severozahodu, ki obeta slabo vreme, vedno čelna stran prihajajoče depresije. Toda če na splošno pogledamo vsa ta vremenska pravila, vidimo, da so neumna in protislovna. Vremenske preroke bi morali kontrolirati s tem, da bi stalno zapisovali njihove napovedi in kaj hitro bi izgubili vero vanje. Ali so nemara živali bolj občutljive za zračna gibanja kakor človek? Že naravni razum nam pove, da je to povečini golo ugibanje. Če hočemo napovedovati vreme za delj časa vnaprej, uporabimo lahko dve metodi. Prvič moramo poiskati vremenske cikle, to je zveze med sedanjim vremenom v enem delu zemlje in med bodočim vremenom v drugem delu zemlje. Vremenske prilike se v določenih obdobjih ponavljajo in za Evropo velja »Brücknerjev cikel« pet in trideset let, ki ga je odkril že Francis Bacon. Bolj zanimiv pa je tak cikel, če upoštevamo še pojav sončnih peg. Spremembe na sončni površini morajo spreminjati tudi prilike na zemelji. Skoraj vedno je sonce v razdobju povprečno 11,4 let posebno aktivno. To aktivnost opazimo v temnih pegah na sončni površini, ki jih razlagajo astro-

nomi kot velikanske do 100.000 km dolge vrtnice. Kje so jim vzroki ne vemo, vemo le, da se odkar jih točno opazujejo, periodično ponavljajo in precej dokazov imamo, da so v neposredni zvezi z vremenskimi prilikami na zemlji.

Če opazujemo vreme na zemlji kot celoto, vidimo, da je harmonično povezano. To lepo pojasni Hildebrandsenova teorija »akcijskih centrov«, ki pravi, da so na zemlji posamezni akcijski centri, ki dirigirajo vreme. Če se v enem teh centrov ritem prekine, se po šestih ali dvanajstih mesecih spremeni tudi vreme v drugih krajih temu primerno. Toda ta teorija ne more razložiti vseh dejstev, dasi jo je G. Walker raztegnil na 17 akcijskih centrov. Zbral je vremenske podatke za dolga leta nazaj, kolikor jih je sploh mogel dobiti, primerjal jih je in uredil. Odkril je vremenske zveze z Indijo, južno Ameriko, Sibirijo in Honolulu pa je dobil za napoved ali, kakor jo sam imenuje, »vremensko slutnjo« matematično vrednost 4 : 1. Toda tudi to je že velik uspeh. Le primerjanje ogromnega števila vremenskih podatkov z vsega sveta in stalno opazovanje ozračja v višino 10 km, ter upoštevanje vseh drugih okoliščin ki smo jih navedli, lahko reši zamotano uganko naših vremenskih prilik in njih napovedi. V. Premru (Dalje prihodnjič)

KNJIGE GORIŠKE MATICE ZA L. 1937

Goriška matica, ki nosi po sili razmer oficilen naslov Unione Editoriale Goriziana, je izdala letos za svoje naročnike sledeče knjige: Koledar za leto 1937., Giovanni Verga »Pastir Jeli in druge novele«, ki jih je prevel in s studijo o pisatelju opremil Ivo Dren, zbirko humorističnih črtic z naslovom »Vesele zgodbe«, ki jih je zbral in prevedel Tone Čemažar, poljudno znanstveno knjigo »Higijena matere«, ki jo je spisal dr. Josip Potrata in Daniel Defoejevega »Robinzona«, ki ga je priredil Nande Vrtnjakov. Vse knjige so lepo opremljene in bogato ilustrirane.

Goriška matica, ki je edino književno podjetje primorskih Slovencev v Italiji, je znova dokazala, da razume težak položaj naših rojakov preko meje. V razmerah, ki so vse prej kakor ugodne, je našla edino možno pot, da nudi naročnikom dobro slovensko čtivo, pa četudi le v prevodih. Zaveda se že vsa ta leta po vojni svoje velike naloge in jo v mejah vsakokratnih razmer vestno izpolnjuje. V svoj krog je zbrala lepo število kulturnih delavcev, ki leto za letom pomagajo izpolnjevati njen književni program.

Koledar za leto 1937. je pester po vsebini in nudi čitateljem prevode krajših

črtic Bojerja, Lagerlöfove, Arturja Lorie, Morgensa Lorentzena, Paula Reboux, črtico o Coridoniji in Coridoniju, Karla Čapka, par kratkih črtic in razne zanimivosti iz vseh področij. Med vsemi temi prevodi se skriva tudi nekaj originalnih slovenskih pesmi Franceta Žgurja, Adolfa Šinkovca, Pastuškina, Radivoja Reharja, Petra Gorjana in Ivana Lesjaka. Vse skupaj poživlja cela vrsta okusnih ilustracij.

Vesele zgodbe so posrečena zbirka humorističnih črtic Hebla, Castiglionea, Twaina, Maupassanta, Čehova, Nušića, Thome, Jeromea, Petroviča, Haška, Averčena, Timmeransa, Zoščenka, Springerschmidta, Romanova, Petrova in Katajeva. Prevodi so jezikovno skrbno izdelani in poživljajo jih številne deloma originalne deloma pa iz originalov vzete ilustracije.

Ivo Dren je z zbirko Vergovih novel pokazal in približal Slovincem doslej le malo znanega sicilijanskega pisatelja, ki ga odlikuje močan realizem in oster socialen poudarek. V skrbnem prevodu je podal zbirko sedmih novel in ji dodal še kratko, zanimivo studijo o pisatelju samem.

Potratova Higijena matere je nadaljevanje zbirke »Zdravje in bolezen v domači hiši«. Kakšen je njen pomen, je jasno razvidno iz Uvoda, kjer pravi pisatelj: »Tako zvani moderni čas stavlja ženskam, ki se morajo boriti za vsakdanji kruh, nove zahteve, vkljub temu ostane glavno poslanstvo žene vedno eno in isto: roditi mora otroke...« To se pravi postati mora mati in materam je namenjena knjiga ne v spotiko marveč v pouk in vodilo.

Kaj naj bi pristavili o Vrtnjakovi prireditvi Robinzona? Ali ni bilo o tej lepi mladinski knjigi povedano že vse, kar se sploh lahko pove? Vsekakor jo bo vesela slovenska mladina, zlasti v tej prikupni ilustrirani izdaji. —u

S. WATSON: BRITANIJA V EVROPI

Zgodovinsko ozadje britanske zunanje politike je očitano v knjigi R. W. Setona Watsona, ki nosi naslov »Britain in Europe« in je izšla pri Cambridge University Press. Glavna tema knjige je potek zunanje političnih zadev od leta 1789 do 1914. Pisana je z določenim stremljenjem in avtorju se pozna, da vidi tudi določeno konzistenco v evoluciji britanske zunanje politike. Pisateljeva metoda je v tem, da interpretira motive britanskih in tujih državnikov z neprestanimi citati iz njihovih listin in govorov. Predgovor nudi kratko skico razvoja dogodkov od Tudorjevih časov do danes. V zaključku pa skuša avtor povezati glavne probleme naših dni z onimi v 19. stoletju. —u

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

H R A N I L N I C A DRAVSKE BANOVINE

CELJE — LJUBLJANA — MARIBOR

OBRESTNA MERA
ZA VLOGE ZNAŠA

ZA VLOGE IN OBRESTI JAMČI
DRAVSKA BANOVINA Z VSEM
SVOJIM PREMOŽENJEM IN
VSO SVOJO DAVČNO MOČJO

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

TISKARNA MERKUR

TRG. IND. D. D.

LJUBLJANA

GREGORČIČEVA 23

TELEFON ŠT. 25-52

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROČILA, KI JIH BO
IZVRŠILA HITRO, LIČNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA
KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE, REVIJE, KUVERTE,
MEMORANDE, RAČUNE, LETAKE, LEPAKE, POSETNE
KARTE, LETNA POROČILA, VSTOPNICE, VABILO ITD.
VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA : „SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
UPRAVE DRAVSKE BANOVINE“ IN „ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB“,

===== KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE =====